

**Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»
Фонд Чарльза Стюарта Мотта
Програма «Школа як осередок розвитку громади»**

**СТАНДАРТИ
ГРОМАДСЬКО-АКТИВНОЇ ШКОЛИ:
ВОЛОНТЕРСТВО**

Навчально-методичний посібник

Серія науково-методичних матеріалів у 9 посібниках

**КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ПЛЕЯДИ»
2014**

УДК 373.5:364-322(075)

ББК 74.200.5я72

T50

Автор: Товкало М.Я.

Науковий керівник і редактор – Даниленко Л.І., доктор педагогічних наук, професор, заступник завідувача кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України.

Керівник авторського колективу – Ворон М.В., координатор програми «Школа як осередок розвитку громади» Всеукраїнського фонду «Крок за кроком».

Рецензенти:

- Шинкаренко В.І. – начальник відділу інклюзивної освіти та інтернатних закладів департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України
- Королюк С.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського
- Орлів М.С. – кандидат економічних наук, доцент, заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України
- Фененко В.В. – директор Миргородської ЗОШ I-III ступенів №1 імені Панаса Мирного, депутат Миргородської міської ради

Видання здійснено за підтримки Фонду Чарльза Стюарта Мотта в рамках реалізації проекту «Розвиток громадсько-активних шкіл в Україні шляхом впровадження програми «Школа як осередок розвитку громади»

**Схвалено для використання Міністерством освіти і науки України
(протокол № 2 від 05 березня 2014 року)**

T 50 Стандарти громадсько-активної школи: волонтерство: навчально-методичний посібник / Товкало М.Я. Під заг. ред. Даниленко Л.І., — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. — 52 с. ISBN 978-966-2432-23-7

Серія науково-методичних матеріалів «Стандарти громадсько-активної школи» складається з дев'яти взаємопов'язаних частин, що представляють собою окремі навчально-методичні посібники відповідно до кожного стандарту якості діяльності громадсько-активної школи, а саме: «Лідерство», «Партнерство», «Соціальна інклюзія», «Послуги», «Волонтерство», «Навчання впродовж усього життя», «Розвиток громади», «Залучення батьків» та «Шкільна культура».

У п'ятому навчально-методичному посібнику «Волонтерство» акцент зроблено на впливі волонтерства на навчальний процес; розглянуто труднощі та ризики розвитку волонтерства в загальноосвітньому закладі; представлено успішне портфоліо шкільного волонтера.

Адресовано керівникам загальноосвітніх навчальних закладів, методичним, науково-педагогічним та науковим працівникам, слухачам курсів підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти, представникам громадських організацій, науковцям, членам шкільних громад та іншим фахівцям, зацікавленим у розвитку місцевої громади.

УДК 373.5:364-322(075)

ББК 74.200.5я72

ISBN 978-966-2432-23-7

© Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2014
© Товкало М.Я., 2014

ЗМІСТ

Передмова	4
Вступне слово	7
Розділ 1.	
Волонтерство: вплив на навчально-виховний процес	9
Розділ 2.	
Розвиток волонтерства у школі: труднощі та ризики	23
Розділ 3.	
Із успішного портфоліо шкільного волонтера	31
Як висновок	44
Використана і рекомендована література та електронні ресурси	45
Додатки	46
Стандарт «Волонтерство»	46
Програма «Школа як осередок розвитку громади»	48

Передмова

*«Не запитуйте країну, що вона може зробити для вас;
запитайте, що ви можете зробити для своєї країни».*

Дж. Кеннеді

Громадсько-активна школа заохочує учнів брати активну участь у житті громади. Це допомагає їм реалізувати навчальні ситуації, розглянути у класі, в реальному житті; застосувати на практиці знання, отримані в школі; а також розвиває почуття громадянськості, формує комунікативні навички, зміцнює почуття власної гідності й впевненості у собі.

Сьогодні в Україні існує безліч невирішених соціальних проблем. Усвідомлення необхідності активної участі громадян і суспільства в їхньому подоланні відкриває нові можливості, а також сприяє розвиткові нових громадських ініціатив. Однією з найважливіших рис нашого часу є відродження руху, який залучає громадян брати участь у зміні всіх сторін життя до кращого, формувати нові відносини в суспільстві, що в цілому сприятиме вирішенню багатьох проблем сьогодення. Волонтерство – так називається цей рух. Волонтерство широко розвинуте у світі й розглядається як глобальний процес об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок на благо своєї громади та світового співтовариства.

Волонтерство є одним із трьох компонентів моделі громадсько-активної школи, що діє в Україні. Його основна суть полягає в створенні організованої системи, що перетворює волонтерство на невід'ємну частину шкільного життя. Різниця між підходами громадсько-активних шкіл й інших шкіл, які проводять акції для громади, полягає в тому, що, на відміну від проведення окремих акцій, громадсько-активні школи пропонують організувати систему, яка заохочує не лише учнів, а й учителів, батьків, інших членів громади до волонтерської діяльності в мікрорайоні школи, районі, селищі, місті. Ця система сприяє тому, щоб людина стала активним членом своєї громади, щоб учні-волонтери ставали дорослими волонтерами. Батьки, вчителі та інші члени громади, залучені до волонтерських акцій, стають зразком того, як треба присвячувати свій час тому, що для них є дорогим і значущим, – це природна і необхідна частина життя в демократичному суспільстві.

Волонтерська діяльність у громадсько-активній школі заснована на готовності школярів самостійно визначати й вирішувати значущі для навколишньої

громади проблеми. Педагоги громадсько-активної школи дотримуються позиції, що участь дітей у волонтерських акціях визначається їхньою власною внутрішньою мотивацією. Взаємовідносини з дорослими, які не є вчителями та батьками, – дуже важливий елемент розвитку учнів. Волонтерство також розвиває в учнів почуття довіри та поваги до мешканців громади й забезпечує важливу умову розвитку дитини – її співпрацю з іншими членами громади, а не тільки з батьками і вчителями. Громадсько-активна школа залучає до волонтерства не лише дітей, а й їхніх батьків та членів громади. Волонтерство – це можливість для людини відчувати себе громадянином, зробивши реальний внесок у розвиток своєї громади.

При організації волонтерської програми слід пам'ятати, що кількість волонтерів – не такий суттєвий фактор, як саме зростання цієї кількості від акції до акції, з року в рік. Якщо кількість людей, які готові віддавати свій час, збільшується – це найкращий показник Вашого професіоналізму в роботі з волонтерами, який демонструє результати і спонукає інших приєднуватися.

Усі громадсько-активні школи розвиваються по-своєму, оскільки кожен навчальний заклад має свою визначену структуру, свій колектив, власні погляди на управління та потреби місцевої громади. Незважаючи на це, всі вони мають певні спільні характеристики. Кожна ланка роботи в громадсько-активній школі чітко описана та має певні критерії, які допомагають зрозуміти та визначити рівень її розвитку.

З метою допомогти громадсько-активним школам визначити сильні й слабкі сторони своєї діяльності, оцінити співпрацю з громадою та потреби у навчанні, окреслити загальні принципи діяльності ГАШ та послуги, які надаються на базі школи, міжнародна команда експертів з питань якості розвитку та діяльності громадсько-активних шкіл розробила міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активних шкіл. Сьогодні Стандарти успішно використовуються в понад 10 країнах, серед яких Боснія та Герцеговина, Великобританія, Вірменія, Молдова, Монголія, Казахстан, Польща, Росія, Чеська Республіка, Україна. В Україні міжнародні стандарти було апробовано в 2009 році на базі 10 громадсько-активних шкіл, і, базуючись на результатах апробації, їх адаптував до реалій колектив українських авторів.

Проведення самооцінювання якості діяльності ГАШ, як того вимагають Стандарти, може стати ключовим елементом створення сильної та ефективної позиції школи. Цей процес складається з перегляду школами власних можливостей, оцінювання та визначення досягнень. Стандарти є засобом самооціню-

---

вання, а не контролю, їх можуть використовувати як діючі громадсько-активні школи для покращення своєї діяльності, так і інші школи, які мають бажання працювати як громадсько-активні. Важливим елементом процесу самооцінювання відповідно до Стандартів є створення планів розвитку шкіл, де активну участь беруть і представники школи, і представники місцевої громади.

Цей посібник – це приклад того, як стандарт «Волонтерство» може успішно впроваджуватися на базі громадсько-активної школи і як деякі школи досягли здійснили це впровадження; які існують труднощі та ризики розвитку волонтерства в загальноосвітньому закладі; які успішні практики впроваджено громадсько-активними школами України відповідно до стандарту «Волонтерство».

Ми пишаємося тим, що представляємо вам цей посібник, і сподіваємося, що ви – так само, як і ми, – будете захоплені та натхнені його змістом.

З повагою,
Наталія Софій,
директор Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»,
та
Марина Ворон,
координатор програми «Школа як осередок розвитку громади»
Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»

Вступне слово

«Волонтерство» є відносно новим явищем у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів і тому потребує додаткового роз'яснення й узагальнення.

Термін «волонтерство» походить від слова «волонтер» (фр. volontaire) і означає «добровільна участь». А для школи це означає появу нового виду діяльності як для її керівників, так і для вчителів, учнів, їхніх батьків, членів шкільної громади, які самостійно ініціюють і проводять на добровільних засадах різноманітні акції та реалізують різноманітні проекти – соціальні, екологічні, валеологічні, культурно-просвітницькі, інформаційні, дослідницькі та ін.

Чи готові наші колеги – керівники і вчителі – до такої діяльності? Чи вміють вони організувати волонтерську діяльність серед учнів та їхніх батьків? Чи знають вони, які проблеми і труднощі виникають під час здійснення волонтерської діяльності у школі?

На ці та інші запитання автори даного посібника надають чіткі відповіді. Вони не лише пояснюють, що означає волонтерська діяльність, а й надають практичні рекомендації щодо її здійснення у школі.

Важливим, на наш погляд, є розкриття сутності критеріїв «кількість волонтерів» та «кількість волонтерських акцій». Наявність волонтерів у школі з числа учнів, учителів, батьків учнів та ін. призводить до формування нового, більш морального, шкільного середовища, яке потребує іншого навчання й управління. Зокрема у керівників з'являються нові управлінські функції – такі, як:

- функції планування, організації та координації діяльності осередку волонтерського руху;
- функції навчання та підтримки волонтерів;
- функція маркетингу об'єктів волонтерської діяльності;
- функція моніторингу волонтерської діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Наявність нових управлінських функцій у діяльності керівників шкіл зумовлює розвиток моральних відносин в учнівських і педагогічних колективах, формує в учнів морально-етичні якості, до яких сучасні науковці зараховують гуманізм, відповідальність і чесність.

Гуманізм, своєю чергою, формується через доброзичливість, добропорядність, емпатійність (здатність до співчуття стосовно інших людей), щирість, духовність, оптимізм, толерантність, любов, повагу, чуйність; *відповідальність*

– через дотримання законів, цінностей, норм поведінки, прав і свобод, а також через формування патріотизму, працелюбності, справедливості, принциповості, готовності відповідати за наслідки своїх дій; *чесність* – шляхом вироблення таких рис і навичок, як уміння переконувати, відкритість, віра та довіра, почуття гумору.

Такі якості формуються в особистості у процесі благочинних справ, до яких належить і волонтерська діяльність.

Особливо яскраво у даному посібнику, на наш погляд, представлені фрагменти уроків з формування «волонтерського духу» в учнів, які проводяться під девізом «Не будьте байдужі до...» (замість трьох крапок стоять різні процеси і явища, з якими стикаються учні у повсякденному житті). На цих уроках вони вчаться бути уважними до навколишнього середовища, до людей похилого віку, до однолітків, до тих, хто потребує допомоги.

Представлений у посібнику досвід волонтерських проектів, ініційованих українськими учнями, свідчить про наявність у навчально-виховному процесі великого людського потенціалу, який має бути реалізований (і для цього мають бути створені всі умови). У тому числі мають бути використані різноманітні методи стимулювання учасників волонтерської діяльності.

Варто зазначити, що автори цього посібника на допомогу читачам надають перелік форм пошанування волонтерів, визнані в країнах Європейського Союзу, які частково починають застосовуватись і в українських школах.

Сподіваюсь, що цей посібник викличе цікавість у його читачів і сприятиме поширенню ідеї волонтерства у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу і таким чином реалізується ще один зі стандартів громадсько-активної школи – «Волонтерство: вплив на навчально-виховний процес».

*Лідія Даниленко,
професор з менеджменту освіти, доктор педагогічних наук*

Розділ 1. Волонтерство: вплив на навчально-виховний процес

Волонтерство – сфера, яка не терпить абстрактності. Дуже часто саме волонтерська діяльність є індикатором існування школи в громаді. Від школи наші громадяни очікують не тільки надання якісних освітніх послуг (ця сфера цікавить переважно батьків учнів), а значно більше – організації концертів, культурних і спортивних подій, екологічних акцій, підтримки літніх людей тощо.

Нещодавно довелося бути свідком показової розмови: проїжджаючи повз занедбаний парк у селі, мої товариші, що не мають ніякого стосунку до школи, вголос здивувалися: «Невже в цьому селі немає школи, щоб привести парк до порядку?» Зважте, вони не запитали: «Невже в цьому селі немає сільради»? Показовість цієї ситуації полягає в тому, що до бездіяльності органів місцевого самоврядування українці, на жаль, звикли (не будемо тут вдаватися до дискусій про невеликі повноваження органів місцевого самоврядування), а до бездіяльності школи – ні!

Зрештою, саме через волонтерські акції громада дізнається про школу. Очевидно, кожен, хто ініціює волонтерські акції і проводить їх, мусить знати, як працювати ефективніше і як через волонтерство підвищувати якість навчально-виховного процесу та й свій авторитет зокрема.

Координатор громадсько-активної школи чи будь-хто інший, хто прагне оцінити стан волонтерської діяльності школи, обов'язково ставить перед собою щонайменше три закономірні запитання:

1. Як оцінити якість волонтерської діяльності школи?
2. Що можна зробити, щоб удосконалити виявлені слабкі ланки в цій сфері?
3. Як використати ті сильні сторони, які має школа?

Варто зазначити, що специфіка самооцінювання громадсько активних шкіл України в рамках проекту «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи» трохи відрізняється від усталеної практики в Європі – порівняймо з польським [1, 14–16], швейцарським [1, 11–14] чи британським досвідом [3] самооцінювання в школі. І не тільки відведеним часом (у нас це один день), а й процедурою. Наші безперечні переваги – а саме можливість брати участь у самооцінюванні без спеціальних попередніх навчань усім охочим, зацікавленим проблемою, доступність і простота процедури та взаємна довіра учасників самооцінювання до наведених фактів – передбачають і певні ризики, а саме недостатню доведеність і велику суб'єктивність висловлювань учасників самооцінювання (відомо, що всяке оцінювання без конкретних кількісних критеріїв несе таку загрозу). Ці два найбільші огріхи адекватного оцінювання можуть стати і приводом до конфліктів в організації, а

то й джерелом непорозумінь під час наступного самооцінювання в разі, якщо склад його учасників буде іншим (без зазначення відповідних критеріїв хтось сприйматиме організацію Тижня Добра вершиною успіху для школи, а хтось інший – лише одним щаблем у розвитку волонтерства). Пропонований нижче інструментарій, запозичений із Польщі, поєднаний із тим, що пропонує проект «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активних шкіл», допоможе уникнути необ'єктивності під час самооцінювання і стати потужним аргументом на користь тієї чи іншої оцінки, яку поставлять школі його учасники.

Крок 1.

Як визначити якість волонтерської діяльності школи?

Волонтерство – та сфера діяльності, яка чи не найбільше потребує доказовості. З одного боку, для всіх, хто прагне оцінити діяльність громадсько-активної школи, це полегшує роботу, бо порахувати кількість волонтерів і кількість волонтерських акцій, тим самим оцінивши їх, значно легше, ніж оцінити розвиток громади або шкільну культуру (що маємо рахувати в цьому випадку?). Але, з іншого боку, ситуація ускладнюється тим, що уявлення про волонтерство у нас обмежується лише благодійними акціями, толоками, і дуже рідко нас вистачає на підготовчу роботу, моніторинг діяльності, обмін досвідом тощо. А це теж важлива ланка ефективної волонтерської роботи.

Тому про це все піде мова в нашій книжці, яка спрямована на розкриття змісту стандарту «**Волонтерство**», коли «учні й дорослі працюють разом, щоб підтримати розвиток місцевої громади, намагаючись зробити оточення кращим для життя, роботи і навчання» [7, 27–28].

У цьому стандарті діяльності громадсько-активної школи окреслено «кілька важливих параметрів, які стануть опорними точками, чи базовими запитаннями про волонтерство:

У нас є можливості для волонтерів серед учнів та дорослих (включно з батьками) з різних соціальних груп.

Ми пропонуємо тренінги та підтримку нашим волонтерам.

Наші учні мають можливість ініціювати, розробляти та проводити волонтерську діяльність.

Наші волонтери мають можливість створити мережу з колегами в інших місцевостях / регіонах / країнах.

Ми проводимо моніторинг та оцінювання нашої діяльності, щоб переконатися, що вона є ефективною» [7, 27–28].

Однак проведена розмова за поданим вище планом зовсім не означатиме, що відбулось оцінювання чи самооцінювання цієї сфери діяльності, навіть якщо співрозмовники висловлять свою суб'єктивну оцінку. Для адекватного оцінного процесу до кожної вказаної вище якісної характеристики потрібні вимірювальні параметри, які й покликані перевести якісні показники в кількісні.

Цьому й слугують запропоновані нижче таблиці.

Заповнювати їх у день проведення процедури самооцінювання не варто, бо за таким докладним оцінюванням можна провести не одну ніч «круглого столу». А от готуючись до цього серйозного заходу, координатор ГАШ із керівництвом школи могли б використати ці таблиці для інформування всіх учасників навчально-виховного процесу – зокрема й запрошених до процедури самооцінювання – про те, що зроблено у згаданій сфері, і довести це цифрами. Важливо пам'ятати, що ці таблиці охоплюють інформацію для різних зацікавлених груп: нпр., одна із запропонованих рубрик є підказкою для координатора ГАШ («Можливі методи оцінювання»), інша (нпр., «Ефективність») буде особливо потрібною для керівництва школи, ще інші містять цікаву інформацію для всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, їхніх батьків, учительства, громади (нпр., щодо поширення чи регулярності волонтерських акцій).

Чітка критеріальність цих таблиць дає змогу використовувати їх не тільки під час самооцінювання, чи то внутрішнього оцінювання школи; вони стануть ефективним знаряддям для зовнішніх експертів з оцінювання, нпр., у рамках порівняльного проекту щодо ефективності громадсько активних шкіл.

Незалежно від того, чи школа формально належить до громадсько-активних, чи ні, варто спробувати провести самооцінювання. Для цього на початку необхідно обрати конкретну сферу діяльності, скориставшись одним стандартом (як, наприклад, «Волонтерство...») чи тільки однією таблицею (нпр., «Мережа волонтерів...»).

Ще одне застосування поданих таблиць – осмислене й громадсько обґрунтоване стратегічне й календарне планування (створення виховної програми школи, плану розвитку ЗНЗ, щорічного календарного плану волонтерських заходів тощо) з наголосом на громадську активність навчального закладу, зокрема на волонтерство.

Підґрунтям волонтерських ініціатив є розвиток потенціалу його виконавців, про що свідчать перші дві характеристики цього стандарту (див. посібник «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи» – «у нас є можливості для волонтерів серед учнів та дорослих (включно з батьками) з різних соціальних груп» та «ми пропонуємо тренінги та підтримку нашим волонтерам») [7, 27–28]. Їх, як суміжних, пропонуємо об'єднати в одну таблицю, за допомогою якої об'єктивно оцінити потенціал волонтерів школи (див. Табл. 1).

Розвиток потенціалу волонтерів різних вікових і соціальних груп

Форми розвитку потенціалу волонтерів	Кількісні показники (скільки учасників, як часто відбувається акція) ¹	Можливі методи оцінювання ²	Джерело даних ³	Ефективність (як впливає на якість)
1	2	3	4	5
Наявність структурованого осередку волонтерського руху / координаційного центру тощо (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<ul style="list-style-type: none"> нпр., 5 координаторів у школі; кількість ініціатив осередку впродовж року; віковий і соціальний діапазон волонтерів, запрошених до акцій; наявність річного плану волонтерських заходів школи; наявність бази даних волонтерів 	<p>стосовно батьків, учителів, учнів, решти громадян:</p> <ol style="list-style-type: none"> інтерв'ю; анкетування; опитування; фокус-групи; аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> анкети для громадян (Чого Ви очікуєте від волонтерів / осередку волонтерів); анкети для батьків (Ви підтримуєте...?); анкети для вчителів (Ви практикуєте...?); анкети для учнів (Ви хотіли б узяти участь у цій акції?); питальники; річний план волонтерських заходів школи; заявки на участь у проєктах 	<p>немає відомостей</p>
Навчання для волонтерів (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<ul style="list-style-type: none"> нпр., обов'язковий попередній інструктаж перед екологічною акцією; 2-3 тренінги перед початком соціальної волонтерської допомоги тощо 	<p>стосовно батьків, учителів, учнів, решти громадян:</p> <ol style="list-style-type: none"> інтерв'ю; анкетування; опитування; фокус-групи; аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> анкети для волонтерів (Це ефективно?); питальники; річний план волонтерських заходів школи 	<p>41% батьків⁴ уважають, що інструктажі для дітей зробили екологічні акції безпечнішими (49% батьків – що безпеки додали б цупкі гумові рукавички);</p> <p>28% батьків не бачать користі від інструктажів;</p> <p>31% уважають це питання неактуальним</p>

1	2	3	4	5
<p>Інформування про можливість волонтерської діяльності (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • кількість статей в ЗМІ з популяризації волонтерства; • кількість оголошень про акції в публічних місцях; • кількість запрошень до акцій 	<p>стосовно батьків, учителів, учнів, решти громадян:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> • анкети для громадян (Чи готові Ви присвятити свій вільний час потребам громади? За яких умов? Це ефективно?) • питальники; • статті; • оголошення; • подяки; • сайт школи 	<p>немає відомостей</p>
<p>Підтримка волонтерів (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • кількість ініціатив, підтриманих фондами, ГО; • кількість ініціатив, підтриманих органами місцевого самоврядування 	<p>стосовно батьків, учителів, решти громадян:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> • анкети й питальники для волонтерів (нпр.: Якої підтримки Ви потребуєте?); • анкети для представників органів місцевого самоврядування (Чи практикуєте...?); • заявки на участь у проєктах 	<p>немає відомостей</p>
<p>Ваша оцінка за чотирибальною системою цієї сфери діяльності: Розвиток потенціалу волонтерів різних вікових і соціальних груп</p>				<p>Оцінка</p>

1 Цю рубрику можна заповнити відповідно до тих очікувань учителів, учнів та їхніх батьків, які виявлені під час анкетування на початку навчального року.
 2 Кожен учасник «круглого столу» із самооцінювання, готуючись до цього заходу, щоби не бути голосливим, зможе застосувати котрийсь із запропонованих методів чи два з них (більше – не варто, бо це займе левову частку Вашого часу). З досвіду знаю, що особливо важлива ця і наступна рубрика під час другого самооцінювання школи, коли учасники прагнуть довести прогрес у своїх результатах.
 3 Формат самооцінювання ГАШ передбачає, що учасники «круглого столу», готуючись до цього заходу, за бажанням зможуть звернутися до доступних їм джерел, перелічених у таблиці, щоб оперувати статистикою. Не варто одночасно користуватися всіма переліченими в таблиці джерелами, доцільніше обрати одне чи два джерела (нпр., анкети й аналіз документів).
 4 Цифри, подані в цих та інших наведених тут таблицях, взяті з анкетувань авторки. Вони будуть іншими у Ваших школах. Сподіваюсь, що ця таблиця надихне Вас до таких опитувань.

Таблиця 2

Волонтерські ініціативи школи

Види волонтерських акцій	Поширення (територія)	Хто ініціював	Кількісні показники (скільки учасників, як часто)	Можливі методи оцінювання	Джерело даних	Результативність (як впливає на якість)
1	2	3	4	5	6	7
Соціальні акції: - благодійні ярмарки; - допомога літнім людям; - допомога дітям громади; - допомога дітям з особливими потребами; - допомога дітям з малозабезпечених родин; - допомога школі (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<ul style="list-style-type: none"> рівень школи; рівень місцеві громади; рівень освітнього округу; рівень району; рівень області; всеукраїнський чи міжнародний рівень 	<ul style="list-style-type: none"> учні; учительство; батьки; керівництво школи; ГО 	<ul style="list-style-type: none"> кількість ініціатив осередку / школи впродовж року; кількість задіяних волонтерів 	стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності: 1) інтерв'ю; \ 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів	<ul style="list-style-type: none"> анкети для громадян (Чого Ви очікуєте від соціальних акцій?); для батьків (Ви підтримуєте...?); анкети для вчителів (Ви практикуєте...?); анкети для учнів (Ви хотіли б узяти участь у цій акції?); питальники; річний план волонтерських заходів школи; заявки на участь у проєктах; сайт школи 	<ul style="list-style-type: none"> нпр., кількість подарунків на День св. Миколая; сума зібраних і витрачених на благодійність коштів; кількість осіб, охоплених допомогою
Екологічні акції (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<ul style="list-style-type: none"> рівень школи; рівень місцевої громади; рівень освітнього округу; рівень району; рівень області; всеукраїнський чи міжнародний рівень 	<ul style="list-style-type: none"> учні; учительство; батьки; керівництво школи; ГО 	<ul style="list-style-type: none"> кількість ініціатив осередку / школи впродовж року; кількість задіяних волонтерів 	стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності: 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів	<ul style="list-style-type: none"> анкети для громадян (Чого Ви очікуєте від екологічних акцій?); анкети для багьків (Ви підтримуєте...?); анкети для вчителів (Ви практикуєте...?); анкети для учнів (Ви хотіли б узяти участь у цій акції?); питальники; річний план волонтерських заходів школи; проєктах; сайт школи 	<ul style="list-style-type: none"> нпр., кількість висаджених дерев; вивезених тонн сміття; створених еко-туристичних маршрутів; кількість розданих «ле-тючок» про користь сортування сміття тощо

<p>1 Культурно-просвітницькі, інформаційні акції (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)</p>	<p>2 • рівень школи; • рівень місцевої громади; • рівень освітнього округу; • рівень району; • рівень області; • всеукраїнський чи міжнародний рівень</p>	<p>3 • учні; • учительство; • батьки; • керівництво школи; • ГО</p>	<p>4 • кількість ініціатив осередку / школи впродовж року; • кількість заходів волонтерів</p>	<p>5 стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності: 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів</p>	<p>6 • анкети для громадян (Чого Ви очікуєте від культурно-просвітницьких акцій?); • для батьків (Ви підтримуєте...?); • анкети для вчителів (Ви практикуєте...?); • анкети для учнів (Ви хотіли б узяти участь у цій акції?); • питальники; • річний план волонтерських заходів школи; • сайт школи</p>	<p>7 кількість концертів для громади, вистав, зустрічей у шкільній світлиці; кількість осіб, що відвідали акції, тощо</p>
<p>Спортивно-фізкультурні та валеологічні заходи (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)</p>	<p>• рівень школи; • рівень місцевої громади; • рівень освітнього округу; • рівень району; • рівень області; • всеукраїнський чи міжнародний рівень</p>	<p>• учні; • учительство; • батьки; • керівництво школи; • ГО</p>	<p>• кількість ініціатив осередку / школи впродовж року; • кількість заходів волонтерів</p>	<p>стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності: 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів</p>	<p>• анкети для громадян (Чого Ви очікуєте від спортивно-фізкультурних акцій?); • для батьків (Ви підтримуєте...?); • анкети для вчителів (Ви практикуєте...?); • анкети для учнів (Ви хотіли б узяти участь у цій акції?); • питальники; • річний план волонтерських заходів школи; • сайт школи</p>	<p>кількість змагань, поразок, турнірів; кількість осіб, що відвідали акції</p>
<p>Ваша оцінка за чотирибальною системою цієї сфери діяльності: Волонтерські ініціативи школи</p>						<p>Оцінка:</p>

Формування волонтерської мережі

Організації, що створюють мережу ⁵	Форми співпраці	Поширення (територія) співпраці	Кількісні показники (скільки учасників, як часто)	Можливі методи оцінювання	Джерело даних	Результативність (як впливає на якість)
1	2	3	4	5	6	7
РПЦ «Струмок» (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи) ⁶	<p>гімназія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • догляд за пацієнтами; • концертна діяльність <p>РПЦ «Струмок»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • тренінги для школярів-волонтерів 	<ul style="list-style-type: none"> • рівень місцевої громади 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість спільних ініціатив упродовж року – 4; • кількість заходів волонтерів – 26. 	стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності: <ol style="list-style-type: none"> 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> • анкети й питальники для волонтерів мережі та адресатів волонтерської діяльності (Це ефективно?); • річний план волонтерських заходів школи; • сайт школи 	<p>нпр., кількість осіб, охоплених допомогою, – 55</p>
«Братство колишніх вояків УПА» (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<p>гімназія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • догляд за могилами вояків УПА; • піклування про членів організації; • вітання з нагоди свят; • вертеп <p>«Братство»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • лекції на історичну тематику 	<ul style="list-style-type: none"> • рівень місцевої громади 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість спільних ініціатив упродовж року – 3; • кількість заходів волонтерів – 18. 	стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності: <ol style="list-style-type: none"> 1) інтерв'ю; 2) анкетування; 3) опитування; 4) фокус-групи; 5) аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> • анкети й питальники для волонтерів мережі та адресатів волонтерської діяльності (Це ефективно?); • річний план волонтерських заходів школи; • сайт школи 	<p>нпр., кількість охоплених допомогою осіб – 17;</p> <p>кількість візитів до колишніх вояків – 6; візитів до школи – 5.</p>

1	2	3	4	5	6	7
Благодійний фонд «Карітас» (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<p>гімназія:</p> <ul style="list-style-type: none"> опіка над літніми людьми спільно з «Карітасом» <p>«Карітас»:</p> <ul style="list-style-type: none"> тренінги для школярів-волонтерів 	<ul style="list-style-type: none"> рівень району 	<ul style="list-style-type: none"> кількість ініціатив осередку / школи впродовж року; кількість заходів волонтерів 	<p>стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності:</p> <ol style="list-style-type: none"> інтерв'ю; анкетування; опитування; фокус-групи; аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> анкети й питальники для волонтерів мережі та адресатів волонтерської діяльності (Це ефективно?); річний план волонтерських заходів школи; сайт школи 	<p>нпр., кількість подарунків на День св. Миколая;</p> <p>сума зібраних і витрачених на благодійність коштів</p>
Соколівська ЗОШ І–ІІІ ст. Буського р-ну (1 бал, якщо Ви задоволені роботою школи)	<p>гімназія:</p> <ul style="list-style-type: none"> семинар з популяризації ідей волонтерства, зокрема у шкільній газеті «Вагра» <p>Соколівська ГАШ:</p> <ul style="list-style-type: none"> відкриті засідання представників учнівського парламенту Буського району з проблем волонтерства 	<ul style="list-style-type: none"> рівень області 	<ul style="list-style-type: none"> кількість спільних ініціатив впродовж року – 2; кількість заходів волонтерів – 8. 	<p>стосовно волонтерів, адресатів волонтерської діяльності:</p> <ol style="list-style-type: none"> інтерв'ю; анкетування; опитування; фокус-групи; аналіз документів 	<ul style="list-style-type: none"> анкети й питальники для волонтерів мережі (Це ефективно?); річний план волонтерських заходів школи; сайт школи 	<p>кількість ініціатив, нараджених учасцю школярів у відкритому засіданні учнівського парламенту</p>
<p>Ваша оцінка за чотирибальною системою цієї сфери діяльності: Формування волонтерської мережі</p>						

⁵ Цю і наступні три рубрики, до прикладу, заповнено за результатами самооцінювання Бродівської гімназії ім. Івана Труша.

⁶ У разі більшої кількості учасників мережі варто поградувати кожен рядок таблиці так, щоб у сумі виходила максимальна кількість балів – 4, як цього вимагає посібник «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи».

За допомогою Таблиці 1 кожен, хто прагне оцінити розвиток потенціалу волонтерів школи, зможе зробити це, не ґрунтуючись на власній інтуїції, а озброївшись знаннями й кількісними показниками. Погодьтеся, що таке оцінювання більш об'єктивне.

Ті з учасників, які прагнуть особливо відповідально підійти до самооцінювання, трепетно ставлячись до балів, можуть за кожну позитивно реалізовану форму роботи (рядок таблиці) нараховувати один бал чи 0,5 бала, так щоб у сумі виходила максимальна кількість балів – 4, як цього вимагає посібник «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи». Потім вираховувати середній показник таблиці відносно до загальної кількості осіб, які взяли участь у її заповненні, таким чином оцінюючи той чи інший параметр стандарту «Волонтерство». Однак із власного досвіду знаю, що таке самооцінювання буде під силу хіба що найактивнішим батькам-ентузіастам, а ще координаторам громадсько-активних шкіл, які й задаватимуть тон розмови під час «круглого столу». Представники громади радше слугуватимуть лакмусовим папірцем для оцінювання чесності такого процесу.

Незалежно від того, якої тактики будуть дотримуватись особи, що здійснюють самооцінювання, наприкінці кожної таблиці важливо поставити узагальнену оцінку конкретній сфері діяльності – волонтерству, а середнє арифметичне значення балів цієї таблиці вкаже на об'єктивну оцінку розвитку потенціалу волонтерів.

Найважливішим компонентом волонтерства є, безперечно, сама волонтерська акція (див. третій параметр стандарту «Волонтерство» у посібнику «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи» – «наші учні мають можливості ініціювати, розробляти та проводити волонтерську діяльність» [7, 27–28]). Для оцінювання ефективності волонтерських акцій пропонуємо Таблицю 2.

Наступний параметр стандарту «Волонтерство» – «наші волонтери мають можливість створити мережу з колегами в інших місцевостях / регіонах / країнах» [7, 27–28], допоможе оцінити ступінь взаємодії волонтерів з однодумцями з інших організацій і визначити основи такої взаємодії (див. Табл. 3).

Останній параметр стандарту волонтерської діяльності в громадсько-активній школі стосується неперервного моніторингу волонтерського руху в школі й впливу цього процесу на якість волонтерства – «ми проводимо моніторинг та оцінювання нашої діяльності, щоб переконатися, що вона є ефективною» [7, 27–28]. Те, що школа проводить самооцінювання (і не одне, а кілька, як рекомендує посібник «Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-

активної школи»), – і то на основі анкетувань, опитувань, фокус-груп, аналізу документів, – уже свідчить про моніторинговий процес. Важливо тільки, щоб він, з одного боку, не був спорадичним, а з іншого, не поглинав через свою трудомісткість усіх наших зусиль, які б скеровувались на основну форми роботи (реалізацію самих волонтерських ініціатив), і мав свій кінцевий пункт призначення – рефлексію над тим, що можна поправити, коли знайдено слабкі ланки роботи (про це – нижче). Тому кожна з таблиць (див. Табл. 1–3) містить три важливі для моніторингу рубрики – можливі методи оцінювання, джерело даних та ефективність. За допомогою цих рубрик можна отримати об’єктивну відповідь про те, наскільки ефективно здійснюється волонтерська діяльність. Про оцінювання результатів волонтерської акції можна дізнатися також із інших джерел [4, 94].

Крок 2.

Що можна зробити, щоб удосконалити слабкі ланки нашої волонтерської роботи?

Навіть якщо школа – найактивніший волонтер громади, неодмінно знайдуться ті сфери, які потребуватимуть підсилення й додаткових ресурсних затрат, і до цього треба бути готовим. Із досвіду самооцінювання за стандартом «Волонтерство» в середовищі громадсько-активних шкіл України впливає, що слабкими ланками волонтерської роботи на користь громади є:

низький рівень підготовленості волонтерів до діяльності;

невелика можливість вибору тих видів волонтерської діяльності, у яких хотіли б працювати учні;

відсутність дієвої мережі волонтерів;

вияв ініціативи щодо волонтерської діяльності керівництвом, а не учнями.

Часто слабкі ланки волонтерської діяльності переростають у тенденцію, зумовлену нерозвинутою нормативною базою, стереотипами, що склалися. Про це йтиметься в окремому розділі книжки – «Труднощі та ризики волонтерської діяльності». Однак є прогалини, які можна легко усунути, чітко усвідомивши, як і що треба робити.

Розкриємо їх нижче.

1. Виявлення внаслідок самооцінювання слабкої підготовленості волонтерів до акцій спрямовує керівників проводити обов’язкові короткі інструктажі чи триваліші тренінги перед акціями. Готовність волонтера до дії засвідчує не тільки поклик його серця (хоч це найважливіше), а й забезпечення знаннями, необ-

---

хідними технічними засобами, психічна готовність. Не варто проводити культурну акцію чи спортивний турнір без відповідного підготовчого етапу. Важливими також є інструктажі під час проведення соціальних та екологічних акцій. Статистика свідчить, що такі акції часто проходять без спеціальних навчальних занять – тренінгів чи бесід з основ безпеки, психології тощо. Звідси й невиправдані ризики для учнів і вчителів, які відповідають за збереження здоров'я дитини під час акції (про що див. нижче у розділі «Труднощі та ризики»).

2. Невелика можливість або й *відсутність вибору* у школярів «свого» виду волонтерської діяльності, що на практиці виглядає як 100-відсоткова участь «усіх у всьому», загрожує зниженням мотивації до дій справжніх волонтерів. Адже кожен хотів би докладати зусиль до тієї сфери, яка близька його серцю: хтось тричі на місяць охоче допомагав би літнім людям чи хворим (початки впровадження у професію медика), хтось організовував би екологічні акції (майбутні географі, скажімо), а ще інші залюбки провадили б культурно-просвітницьку діяльність на користь громади. Для того, щоб фіксувати участь у волонтерських акціях саме в таких умовах розмаїття і добровільності, дуже знадобився б квиток волонтера / щоденник волонтера (у разі 100-відсоткової примусової участі він не потрібен), а згодом, після закінчення школи, і сертифікат волонтерської діяльності (про що див. нижче у розділі «Труднощі та ризики»).

3. Волонтерські акції можна проводити поодинці, однак кожен добре знає народну приказку про те, «що гуртом і батька легше бити». Не намовляючи саме до такого виду діяльності, ми, однак, визнаємо за доцільне прислухатися до першої частини цієї поради, бо ефективність *спільної* справи, взаємообміну ідеями – безперечно вища в кожній роботі. Тому формування дієвої мережі волонтерів починається зі складання бази даних наших партнерів з волонтерства із чітким позначенням, яку користь вони можуть принести школі і як ми можемо допомогти їм. Ще важливіше – скоординувати спільну діяльність, закріпивши її у стратегічних документах, а також у щорічному плані волонтерських заходів (якщо такий є) чи в календарному плані виховних заходів школи.

4. Самооцінювання за допомогою чітких таблиць оголило ще одну слабку ланку шкільного волонтерства: найчастіше ініціатива щодо проведення акції належить керівництву, а не учням. Не вдаючись до тлумачення причин цього явища, мусимо зосередитись на питанні «що робити?», щоб принаймні збалансувати ініціативу учнів і дорослих. Частково стимулом учнівської ініціативності могла б стати можливість школяра обирати акцію, у якій йому цікаво брати участь. Додаткового поштовху учнівським ініціативам мало б дати чітке закріплення за учнівським самоврядуванням обов'язків із виявлення очіку-

вань громади стосовно волонтерської допомоги, розробки і реалізації волонтерських проєктів або й створення у школі окремого координаційного волонтерського центру.

Крок 3.

Як використати ті сильні сторони, які має наша школа?

Внаслідок самооцінювання обов'язково виявиться, що школа має свої сильні сторони – ті здобутки, які можуть стати її візитною карткою в громаді. А навіть більше: саме задля цього і заохочуємо Вас до того, щоб таки провести самооцінювання хоча б за одним стандартом чи за однією таблицею (якщо Ви вважаєте процедуру самооцінювання за всіма стандартами надто трудномісткою). Для початку можна обрати невелику сферу діяльності, де досягнення школи є найбільш відчутними. Наприклад, громадсько-активні школи, які славляться своїми волонтерськими акціями, щорічним Тижнем добра, благодійними ярмарками, можуть обрати для самооцінювання один параметр стандарту «Волонтерство», який окреслений таблицею ***Волонтерські ініціативи школи*** (див. Табл. 2). Її результати, здобуті за допомогою *різних методів досліджень*, стануть переконливими доказами, щоб:

Гідно позиціювати себе в громаді – у цьому й полягає маркетинг. За нашими опитуваннями, 49% громадян дізнаються про школу саме з екологічних волонтерських акцій, 32% складають уявлення про ЗНЗ з культурно-просвітницьких і спортивних заходів; щоправда, найбільше людей (77%) черпає інформацію про школу під час виборів, якщо її приміщення слугує виборчою дільницею.

Перемагати в конкурентній боротьбі з іншими ЗНЗ, які, надаючи якісні освітні послуги, забувають про ще інші очікування, які ставить перед ними громада, а саме активна волонтерська діяльність.

Демонструвати, що формування компетентностей учнів відбувається не тільки на уроках, а й під час волонтерських заходів.

Здійснювати профорієнтацію учнів – знову ж таки за умови, що учень може обирати ту сферу волонтерської діяльності, яка йому до душі.

Об'єднувати й мобілізувати громаду за допомогою спільної мети.

Яскравий приклад виконання всіх цих завдань – волонтерська діяльність учнів і вчителів Соколівської ЗОШ I–III ст. ім. В. Кальби Буського району на Львівщині (директор і координатор ГАШ – Михайло Ксьондзик), а саме спорудження пам'ятника українському громадському діячеві Володимирові Кальбі, який служив священиком у цій громаді. Ініціатива, що народилася на уроці історії, вийшла за стіни школи і поширилася на всю громаду. Діти разом з учителями досліджували діяльність В. Кальби, виголошуючи про нього реферати на районних та обласних історичних конференціях, писали листи у пресу, готували статті у всеукраїнські довідкові видання (!), проводили благодійні концерти, ярмарки, ходили з вертепом. Учителі-ентузіаста, окрім своїх основних обов'язків, взяли на свої плечі пошук спонсорів для реалізації цього масштабного проекту. Найбільшим спонсором проекту виступила громада, яка одностайно підтримала ідею школи. Окрім величнього пам'ятника, який постав на території села, було зроблено значно більше: проект допоміг сформувати компетентності дітей (знання + вміння + ставлення та рефлексія) з історії рідного краю, ділової активності й комунікації, прищепивши їм та й усім односельцям гордість і пошану до свого минулого й почуття власної гідності. (Кілька випускників школи після участі в проекті обрали фах історика.) Крім того, проект непомітно стирає комунікаційні кордони між учителями й учнями – усі вони були партнерами у проекті (демократизм у дії). І, найголовніше, волонтерська ідея учнів і вчителів об'єднала всіх соколівчан, незалежно від віку і конфесії. У людей зродилось відчуття, що можна змінити довколишній світ, аби тільки бажання. Ця перша велика акція, зініційована школою, стала основою нових волонтерських заходів у громаді.

Не забуваймо також про поширення шкільних здобутків у сфері волонтерства передусім серед активної молоді, яку найбільше надихають успіхи, серед батьків і громади (нпр., під час щорічного звіту директора школи перед громадою), у педагогічних колах тощо. Більше про досягнення у сфері волонтерства читаймо в розділі «Із успішного портфоліо шкільного волонтера».

Розділ 2. Розвиток волонтерства у школі: труднощі та ризики

Плекання волонтерства в школі – складний виховний процес, який, даючи великі плоди для дитини, школи і громади, містить і певні труднощі та ризики для вчителя і керівника школи.

З усвідомленням цих труднощів приходять і розуміння того, що багато з нас стикається з такими ж проблемами й успішно їх долає (а отже, і ми зможемо!), а ще зріє моральна готовність до ініціювання та підтримки волонтерських акцій. Формуванню цієї готовності й присвячений цей розділ.

Труднощі

Серед серйозних труднощів, які виникають на шляху до розвитку шкільного волонтерства, учні й учителі називають такі:

1. Пасивність громадян.
2. Стійкість стереотипу, що за все відповідає держава.
3. Нерозуміння з боку батьків навчально-виховної ролі волонтерської акції.
4. Відсутність підтримки з боку держави волонтерським ініціативам.
5. Відсутність чіткої законодавчої бази, яка б стимулювала розвиток волонтерства.

Усі, хто хоч раз організував волонтерську акцію в громаді, визнають, що *громадська пасивність* – велика проблема сучасного українського суспільства: найважче активізувати людей до праці, розтопивши лід байдужості в їхніх серцях. Такий стан справ має своє пояснення саме в сьогоднішніх реаліях. Те, що історично українці були громадсько-активною нацією, готовою до волонтерських дій, не викликає сумнівів [8, 15–18]. Громадські толоки для прокладання дороги, відновлення спаленої школи чи побудови хати для односельця – звичне явище для українського побуту ще середини ХХ ст., де від діда-прадіда побутувала думка, що громадське – це спільне, потрібне всім, і що коли сьогодні допоможу я, завтра в біді не залишать мене. Знане народне прислів'я «моя хата скраю» власне і характеризує маргінальність громадської пасивності в українській свідомості й негативне ставлення до цього явища. Розростання спожи-вацького суспільства, підживлене поганим прикладом нинішньої «еліти», зробило своє: сьогодні щораз більша кількість людей уникає волонтерських акцій, вбачаючи в них марнування власного часу, який можна витратити на заробляння грошей чи на відпочинок.

Статистика свідчить, сьогодні українці не належать до націй з високим рівнем волонтерства. У Європі в цій сфері передують інші країни й регіони:

Уельс, де частка волонтерів становить 69% від усього дорослого населення, Швеція (48%), Англія (44%), Австрія (43,8%), Угорщина (40%), Фінляндія (37%) [2, 27]. Як бачимо, не завжди волонтерство асоціюється з рівнем високого добробуту країни, хоча, мабуть, кореляція цих понять існує. Як свідчить досвід США, найефективніші й найбезкорисливіші волонтери – це літні люди з таким рівнем матеріального забезпечення, що дає їм змогу не турбуватися про голодну старість⁷. У нас, хоч як це прикро, відсоток таких літніх людей невисокий.

Що ж до частки волонтерів в Україні, то статистичних відомостей авторці, на жаль, знайти не довелося. Хоча нерепрезентативне опитування, яке проводили українські молодіжні громадські організації 2010 року, засвідчує сумну картину: тільки 4% молодих людей визнають, що неодноразово⁸ брали участь у волонтерських акціях чи працювали безкорисливо та добровільно на благо громади. Здається, не поліпшилася ситуація в Україні 2011 року, який був проголошений у Європі Роком волонтерства. У квітні того ж року Верховна Рада ухвалила закон «Про волонтерський рух», що визначає правовий статус волонтера, волонтерської організації, їх права та обов'язки. Ситуація мала б змінитися на краще і цьогоріч: багато молодих українців у Києві, Львові, Донецьку та Харкові стали волонтерами футбольного чемпіонату «Євро-2012», а отже, прикладом того, що волонтерство – це корисно (для інших людей, але передусім для власного розвитку, досвіду та іміджу), цікаво і модно.

Пасивність у волонтерських акціях тісно пов'язана зі стійким стереотипом, що «я нічого не зможу змінити, *про все має подбати хтось інший, наприклад, держава*». Таке мислення сягає своїм корінням радянської епохи, і хоч вона минула, воно зручно устійнилося в наших мізках, бо виправдовує бездіяльність і лінощі.

---

⁷ Спостереження авторки під час мандрівки (травень 2009 р.) школами штату Вісконсин у рамках американсько-українського проекту «Відкритий світ», що його фінансує уряд США. До речі, у цій книжці ми часто спиратимемось на досвід США, де рівень волонтерства – один із найвищих у світі.

⁸ Згідно із законом «Про волонтерський рух», волонтерством не вважається одноразова чи випадкова діяльність або така, що здійснюється на підставі родинних чи дружніх стосунків.

Про велику шкоду і живучість цього стереотипу розповіли мені американські волонтери з «Корпусу миру», що були вражені станом львівських під'їздів у будинках нового мікрорайону. Кілька банок фарби, три дні часу і трохи зусиль двох осіб зробили те, що не вдавалося місцевим мешканцям упродовж тривалого часу: привести до ладу три під'їзди будинку. Люди ж бо місяцями оббивали пороги комунального підприємства, витрачаючи час і свої сили на скарги та черги. Побутувала навіть думка, щоб зібрати кошти на хабар (не на фарбу!) для того, щоб працівники КП таки прийшли й відремонтували під'їзди... Найбільше вразило молодих американців, які власним коштом білили стіни й фарбували труби, що на лавочках коло під'їзду сиділа молодь, лузала насіння й, попри запрошення долучитися до роботи, залишалася осторонь. «Для чого? Це має робити ЖЕК», – казали вони, і жоден аргумент про те, що ЖЕК тут не мешкає, не спрацював...

Ті вчителі, яким таки вдалося залучити школярів до волонтерської діяльності, можуть зіткнутися зі ще однією проблемою – *нерозумінням з боку батьків важливості таких акцій* для громади і для самої дитини. Виявляється, теза про те, що праця виховує більше, ніж будь-яка виховна година, має і своїх прихильників, і супротивників. Найчастіше до тих останніх належать надмірно турботливі батьки, які вважають, що прибирання могил, скверу, території коло пам'ятника тощо ображає людську гідність дитини або загрожує її здоров'ю. І якщо перше твердження свідчить про цілковиту педагогічну неграмотність батьків, із якою треба працювати, наприклад, на батьківських лекторіях, то до другої думки (про загрозу здоров'я) варто прислухатися і зробити все, щоб мінімізувати ризики. Передусім ідеться про серйозну підготовчу роботу з основ безпеки життєдіяльності – нпр., не торкатися голіруч викинутих шприців, білого скла, підозрілих пакунків та ін.

При цій тезі нагадую собі цікавий випадок з життя однієї знайомої мами українського походження про волонтерські акції у початковій (!) школі Монтесорі штату Вашингтон. Плата за цю школу сягала захмарних (як у середньому для штату) величин, а проте її учні, озброєні масками, цупкими гумовими рукавицями й чобітками, а ще маючи за собою необхідні тренінги, неодноразово ходили на сміттєпереробну фабрику сортувати сміття. І жодна мама не посміла обуритись із цього приводу, бо розуміла, що користь від такої акції має не фабрика, а її восьми- чи дев'ятирічна дитина. І це показала буденна ситуація. Українську маму, яка ніколи у своєму житті не сортувала сміття й готова була легко викинути пластикову пляшку до загального контейнера, одного разу зупинило настійливе зауваження її сина: «Ніколи не роби цього, мамо, я стомився сортувати після тебе пластик! Це шкідливо для природи, невже ти хочеш, щоб нас завалило цим непотребом!» Красномовнішої науки для мами і дитини, здається, й бути не могло.

Порівнюючи волонтерські акції в українських і польських школах, починаєш заздрити нашим польським друзям. І зовсім не тому, що рівень свідомості їхніх волонтерів вищий, ніж у нас (так насправді не є): але що відразу впадає у вічі в Польщі, то це відчутна допомога молодим волонтерам з боку органів місцевого самоврядування. Саме вони мали б допомогти школі в Україні найнеобхіднішим спорядженням та засобами особистого захисту – так, як це роблять, скажімо, самоврядні органи в Польщі і в рамках місцевих екологічних міні-проектів, і поза ними. На думку українських експертів (див., нпр., коментарі експертів на сайті: <http://volunteers2012.org.ua>), прийнятий закон «Про волонтерський рух» (2011), на жаль, *не передбачає для волонтерів жодної державної підтримки*, а навіть більше – призводить до обмеження можливостей та нових ризиків для волонтерських організацій. Отож і не дивно, що наші толоки часто закінчуються тим, що купки сміття, яке зібрали діти, наступного дня розвіює містом вітер, бо нікому було все це вивезти...

Волонтерство дуже часто пов'язане з фандрайзингом – здобуттям додаткових коштів для організації. Наприклад, волонтери погоджуються безкорисливо попрацювати для того, щоб зароблені кошти віддати на потребу конкретній людині, яка чекає на допомогу, чи якоїсь організації. Великим гальмом для розвитку шкільного і молодіжного волонтерства в Україні є *відсутність чіткої законодавчої бази*, зокрема про тимчасову зайнятість молоді⁹, про фінансову діяльність школи й ширші повноваження директора тощо. Хоча у щоденних розмовах із директорами шкіл з'ясувалася дивна, як на перший погляд, річ: багато керівників освітніх закладів і установ, звиклих до роботи в умовах великої паперової рутини, малих повноважень і низького ККД, і не вимагають нічого більшого. Адже більше повноважень – це вищий рівень відповідальності та компетентностей, відсутність яких у наших реаліях часто компенсується великим ступенем лояльності до вищого керівництва. Тому на заняттях для освітніх керівників нерідко звучать ті самі фрази спротиву: «Чому директор має займатися волонтерською діяльністю чи шукати додаткові кошти для школи, а держава навіщо? (Тут мені спадають на гадку схожі слова наших хлопців і дівчат, які лузали насіння коло брудного під'їзду в очікуванні ЖЕКу, що мав прийти й навести лад...) Ще одна типова фраза з уст українських директорів: «Нам набридло бути бідними, хочеться пожити так, як в Америці...» – нав'язує

---

⁹ Наприклад, якщо будь-яка організація або компанія у Західній Європі чи США бажає залучити добровольців до тієї чи іншої акції, то для того, щоб здійснити елементарні матеріальні відшкодування – наприклад, *забезпечити страхуванням (у разі певного ризику для здоров'я волонтера!)*, – вона має зарахувати їх у штат.

до контраргументу власне з американського досвіду (зрештою, про нього може згадати кожен, хто хоч іноді переглядає американські фільми).

Уроки підприємливості в американських школах містять багато практичних вправ, які тісно пов'язані з волонтерством і фандрайзингом. Найпоширеніша підприємницька практика така: школа закуповує за собівартістю чи за максимально низькими цінами (усе залежить від комунікабельності та підприємливості директора) тістечка, печиво, саджанці тощо, а діти мають завдання максимально успішно продати цей товар. Уся націнка, яку ставить школа, іде на її потреби. Такий вид роботи максимально стимулює до активності не тільки дітей (найпідприємливіших із них преміюють поїздками чи відзнаками), а й усю родину. Тато бере свого сина на роботу, щоб малий міг продати товар батьковим співробітникам, мама приводить дитину до своїх подруг, сусідок, розширюючи можливе коло «клієнтів» сина, а дитина вчиться ділової активності, допомагаючи на волонтерських засадах школі...

«А що на це Контрольно-ревізійне управління (КРУ)»? – запитують наші маститі директори, і на це запитання є одна відповідь: **є багато причин, щоб не діяти, і тільки одна вагома, щоби щось робити: це наше бажання.**

Ризики

До речі, КРУ є не єдиним і далеко не найголовнішим ризиком у волонтерській діяльності школи, яка, окрім того, щоб навчити дітей громадської роботи на добровільних засадах, ще й – цілком імовірно! – може прагнути заробити додаткові кошти для свого розвитку. Якщо мова заходить про волонтерство у школі, то дуже часто існує ризик зведення цієї роботи (а саме її виховного аспекту) нанівець, і про це теж стверджують учителі, школярі, громада. Серед потенційних ризиків цього варто назвати такі:

1. Ризик охолодження дитячого ентузіазму через поганий приклад.
2. Ризик квазідобровільності.
3. Ризик сертифікації, або «палиця з двома кінцями».

1. *Ризик охолодження дитячого ентузіазму через поганий приклад.* Усі тренінги для освітніх керівників, присвячені волонтерству, я розпочинаю з такого, природного, як на перший погляд, запитання: *Пригадайте, коли Ви востаннє були волонтером, перебуваючи на посаді директора¹⁰?* З'ясовується, що наші директори шкіл, які люблять похизуватися досягненнями школи у сфері волонтерства, не поспішають самі ставати волонтерами¹¹. Їхнє завдання (і це ти-

¹⁰ Типову відповідь: «Уся наша робота волонтерська, бо ми не одержуємо за неї гідної платні», – яку можна почути дуже часто на таких заняттях, не вважаємо позитивною.

¹¹ Щоправда, є тут і приємні винятки в особі керівників громадсько-активних шкіл, які своїм гарним прикладом надихають учителів, учнів, їхніх батьків.

пова думка) – організувати процес, реалізація його – за дітьми. Так само підходять до волонтерських акцій і деякі вчителі. На жаль, кожен із нас був свідком такої картини: діти з віниками та граблями прибирають територію школи під пильним керівництвом учительки на підборах, яка, як наглядч, здалека пильнує за процесом, пальцем показуючи, де підмести і що прибрати. Виховні наслідки такої шкільної толоки очевидні: дітей обурюють подвійні стандарти (хтось працює, а хтось – ні), їх дратує, що той, хто розповідає, нібито працює, сам не поспішає щось робити. Такі волонтерські акції так і не стають спільними подіями для школи, коли одна мета об'єднує всіх і демократизація навчально-виховного процесу підтверджується реальними вчинками. Вони, радше, загрожують тому, що *добровільність* переростає у *підневільність*, і це ще один ризик зведення нанівець виховного аспекту шкільної волонтерської кампанії.

2. *Ризик квазидобровільності.* Волонтерство – слово чуже в лексиконі українських учнів, і не тільки тому, що воно запозичене, а радше тому, що своїм походженням спирається на ідею добровільності (*volontaire* – з французької «добровольець») та вибору, а про них так рідко згадують в українських школах. Така добровільність участі звичайно має бути підкріплена високою мотивацією – внутрішньою («так велить моє серце») чи зовнішньою («мене за це похвалять на шкільній лінійці»), яка не має нічого спільного з примусом («незадовільно» – за поведінку), до якого іноді вдаються в школі, щоб забезпечити стовідсоткову присутність дітей на акції. Зрештою, ця добровільність може передбачати і вибір волонтерської роботи відповідно до зацікавлень дитини, про що йшлося вище. Наведені статистичні дані від українських молодіжних організацій про участь нашої молоді у волонтерських акціях – 4% (невже інші 96% не ходили прибирати пришкільне подвір'я!?), і це свідчить про те, що тільки *усвідомлена добровільна* допомога з попередньою мотивацією дає виховний результат.

3. *Ризик сертифікації, або «палиця з двома кінцями».* Що робити, щоб залучити більше молоді до волонтерської діяльності, – ламають собі голови не тільки в Україні, а й в інших країнах світу. Скажімо, уже нормою для США стало врахування волонтерської діяльності учнів під час їхнього вступу до університетів, і то найпрестижніших. Однак з огляду на низьку фіксованість волонтерської праці школяра в Україні, відсутність об'єктивних критеріїв її оцінювання та й через надто легковажне ставлення українських педагогів до написання характеристик для учнів така зміна до правил вступу у виші стала б серйозною загрозою для ЗНО (досі найоб'єктивнішого інструменту вступу до вищої школи) і додатковим джерелом корупції.

Державний сертифікат був би гарним стимулом для студентів, що прагнуть займатися волонтерством, якби його враховували не тільки у закордонних університетах (куди, на жаль, планує виїхати багато української молоді), а й українські роботодавці, що в пошуках кадрів керуються принципом: потребу молодого, але дуже досвідченого. Саме з думкою про майбутнє студентів у Національному авіаційному університеті створено Школу волонтерів, а її випускники одержують сертифікати державного зразка [2, 30].

Уже стало традицією в українському телепросторі демонструвати рекламні картинки з волонтерського життя наших «вершків» суспільства, які на камеру садять сад, прибирають парк, співають для в'язнів чи сиріт. Їхня спроба надихнути до волонтерства сьогодні нікого не окрилює, хіба що викликає гірку посмішку в громадян, які бачать у цьому «дійстві» неприкриту фальш.

Однак демонстрація справді позитивних життєвих прикладів добровільної допомоги громаді – надзвичайно важлива, бо надихає і стимулює до цієї діяльності. Тому наш наступний розділ – саме про це.

Розділ 3. Із успішного портфоліо шкільного волонтера

Сьогодні кожна школа, що вважає себе громадсько-активною, може похвалитися не одним волонтерським проектом. Саме така діяльність формує авторитет школи як справді навчально-виховного закладу. Цей розділ представляє позитивний досвід волонтерського руху в громадсько-активних школах з різних куточків України за основними етапами, які підлягають самооцінюванню:

1. Розвиток потенціалу волонтерів різних вікових і соціальних груп.
2. Волонтерські ініціативи школи: соціальні, екологічні, культурно-просвітницькі та спортивно-фізкультурні й валеологічні проекти.
3. Формування волонтерської мережі.
4. Моніторинг волонтерської діяльності.

Розвиток потенціалу волонтерів різних вікових і соціальних груп

Найефективніше волонтерство те, що пов'язане з ініціативою дітей. Незалежно від того, чи існує спеціальна школа волонтерів / координаційний волонтерський центр у нашому навчальному закладі, чи ні, ідея робити щось безкоштовно заради добра інших людей об'єднує. Однак шкільний осередок волонтерського руху, окрім об'єднавчої функції, виконує й багато інших завдань, тому ті ЗНЗ, які вважають себе експертами у волонтерській діяльності, радять організувати його у школі, щоб:

- популяризувати ідеї волонтерства і рекрутувати волонтерів до акцій;
- виявляти інтереси волонтерів і скеровувати їх туди, де вони дадуть найбільше користі;
- організовувати тренінги та інструктажі напередодні акцій;
- ініціювати, реалізовувати й координувати сам волонтерський проект;
- інформувати про здобутки волонтерського руху в школі;
- здійснювати моніторинг волонтерської діяльності;
- здійснювати облік волонтерських заходів для кожного волонтера.

Такий осередок – «Школа юного волонтера», активно діє в Полтавській ЗОШ І–ІІІ ст. № 34 (координатор ГАШ – Семикоз Світлана Валеріївна), керуючись відомим гаслом американського президента Дж. Кеннеді: **«Не запитуй країну, що вона може зробити для тебе; запитай себе, що ти можеш зробити для своєї країни».**

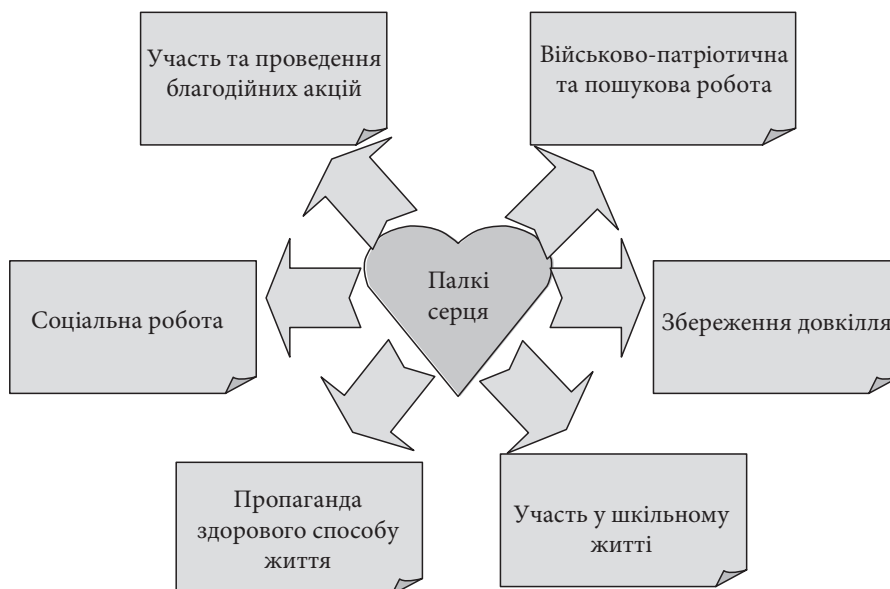

Школа № 34 м. Полтави має великий досвід волонтерських проєктів, однак ідея організувати навчально-координаційний центр прийшла не так давно. Здійснюючи моніторинг своєї діяльності, учні-волонтери зрозуміли, що ефективніше було б створити організацію, яка б узяла на свої плечі відповідальність за ініціювання та реалізацію проєктів від А до Я. Так з'явилася «Школа юного волонтера», яка вперше задекларувала себе Місячником благодійності (1–31 грудня), що відтоді став традиційним. Для того, щоб з'ясувати актуальні проблеми, які хвилюють громаду, школярі-волонтери проводять опитування мешканців громади, яке допомагає не лише дізнатися про очікування людей, а й донести потрібну інформацію, насамперед про реалізацію проєкту «Школа як осередок розвитку громади». Про діяльність «Школи юного волонтера» розповідає шкільна газета «Крок у майбутнє».

Своїм дієвим координаційним осередком волонтерства – загоном «Палкі серця» – може похвалитися й ЗОШ І–ІІІ ст. № 6 м. Сєверодонецька Луганської області (координатор ГАШ – Світлана Демчук). Його девіз: **«Будь небайдужим – прийди на допомогу»!**

Волонтерський загін «Палкі серця» є складовою частиною дитячої громадської організації «Нова формація». Вона діє в просторі, який їй забезпечує шкільна конституція, а також проводить роботу через тісну взаємодію шкільного парламенту та його секторів з педагогами, батьками, громадою мікрорайону, органами місцевого самоврядування. Уся робота загону відбувається за такими напрямками:

Однією з найважливіших сфер діяльності волонтерського загону є організація соціальних проектів, благодійних акцій:

- участь у міській акції «Лелеченя добра» (допомога дітям школи-інтернату та дітям міського тубсанаторію);
- організація роботи благодійної скриньки «Від серця до серця» (у 2008/09 н. р. було зібрано 450 грн., які скеровані на допомогу ветеранам війни, учням школи з малозабезпечених сімей, на придбання медичного обладнання для лікування дітей з вадами зору; у 2009/10 н. р. ця сума збільшилась до 1000 грн.);
- свято «Святий Миколай, до нас в гості завітай» для дітей з особливими потребами, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей із багатодітних та малозабезпечених сімей та дітей міської школи-інтернату із врученням їм солодких подарунків;
- організація шкільної акції «Грані добра» (привітання ветеранів війни зі святами);
- запрошення ветеранів війни та праці на шкільні свята тощо;
- визначення соціальної аудиторії для пошуку конкретних людей, кому потрібна допомога. Переважно це діти з особливими потребами. Робота з цього напрямку дає можливість поступово реалізовувати засади інклюзивної освіти у школі.

Для того, щоб випускники школи в майбутньому почувалися справжніми громадянами України, які опікуються своїм здоров'ям та пропагують здоровий спосіб життя, традиційно в школі відбуваються заходи з пропаганди здорового способу життя. Нам це вдалося, спробуйте й ви реалізувати:

- шкільну акцію «СНІД: не залишимося байдужими»;
- шкільну акцію «Молодь обирає життя без тютюну»;
- шкільну акцію «Моя позиція: НІ – наркотикам».

Волонтери школи також опікуються й збереженням довкілля, проводячи, зокрема:

- шкільну акцію «Чисте подвір'я», «Зелена світлиця»;
- «Зелений ярмарок» (продаж кімнатних рослин);
- акцію «Саджаємо майбутнє».

Інформування про волонтерську акцію, запрошення до неї – важлива складова волонтерського проекту. Адже кажуть у народі: «як тому не дати, хто вміє прохати». «Школа юного волонтера», яка діє в Полтавській ЗОШ І–ІІІ ст. № 34, добре засвоївши цю істину, знайшла цікавий спосіб запрошення школярів до волонтерської акції.

Шановний друже!

Спочатку дозволь розповісти Тобі одну історію. Жили колись чотири товариші, які називались Усі, Хтось, Кожний і Ніхто. І коли треба було виконати якесь дуже важливе завдання, Усі були впевнені, що Хтось це зробить. Кожний міг це зробити, але Ніхто не зробив. Хтось розгнівався, тому що це було завдання Кожного. Усі вважали, що Кожний може виконати це, та Ніхто не зрозумів, що Усі цього не зроблять. Закінчилося тим, що Усі звинувачували Когось, коли Ніхто не виконав того, що Кожний міг зробити це сам.

Для того, щоб змінити цю ситуацію на краще, приєднуйся до нашого гурту В О Л О Н Т Е Р І В! Багатьом людям у цьому світі потрібні саме Твої сильні руки та Твоє любляче серце! Час діяти, щоб припинити ситуацію, коли ніхто ні за що не відповідає! Чекаємо на Тебе!!! Для того, щоб зробити перший крок до волонтерства, завітай до Полтавської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 34 (кабінет 102), заповни анкету, і наш координатор волонтерів обов'язково зателефонує або ж надішле листа із запрошенням на зустріч.

Щоб підштовхнути кожного учня до ініціювання власних волонтерських акцій та ще й виявити ті сфери діяльності, які найближчі потенційним волонтерам (про важливість цих дій ми говорили вище), можна запропонувати анкетування чи опитування. У Полтавській ЗОШ І–ІІІ ст. № 34 підійшли до цього нетрадиційно, зреалізувавши цікавий проект «Я хочу допомогти», який схематично можна зобразити так:

Розуміючи важливість попередньої підготовки волонтерів, «Школа юного волонтера» залучає до участі у своїх тренінгах не тільки вчителів, педагога-організатора, а й шкільного психолога, який ділиться знаннями, як правиль-

но провести соціологічне опитування, готує волонтерів до соціальної роботи, враховуючи їхні індивідуальні особливості.

Отож волонтерський координаційний центр – важлива умова ефективної діяльності на користь громади, тому заохочуємо й Вас створити його у Вашому навчальному закладі.

Волонтерські ініціативи школи

Соціальні акції та соціальні волонтерські проекти, що їх реалізують громадсько-активні школи в Україні, як ніколи, сьогодні на часі. І не тільки тому, що їхніми адресатами є літні особи, діти з незаможних родин, люди з особливими потребами – ті, хто в нинішніх умовах часто наштовхується на байдужість, пасивність і нерозуміння з боку чиновників, суспільства тощо. Скептики тут можуть заперечити: чому все знову звалювати на школу? Однак, хай як це парадоксально, такі акції передусім потрібні школі – власне вони більше, ніж будь-яка виховна година, виховують в учнів милосердя, толерантність, людяність, порядність. Отож нижче подаємо практичні уроки для наших дітей від соціального волонтерства.

Урок для майбутніх татусів: не покидайте своїх дітей!

Волонтерів професійно-технічного училища № 2 м. Дніпропетровська (євроклубівців Ігоря Цибенка, Андрія Голованчука, Дениса Лучка, а також керівника «Євроклубу» – майстра виробничого навчання Михайла Булаха) знають у пологовому відділенні № 4 дитячої міської лікарні № 6 Ленінського району міста. Порадившись із керівництвом закладу, для покинутих немовлят учні придбали потрібні речі, попередньо зібравши благодійні пожертви від своїх ровесників та колег.

Під час відвідування лікарні адміністрація дозволила євроклубівцям особисто побачити цих дітей і навіть узяти їх на руки. У мужніх юнаків на очах виступили сльози. Хлопці зізналися, що в них зродилося бажання якомога міцніше притиснути діточок до себе і більше не відпускати. А ще з'явилося переконання, що не можна таке беззахисне диво залишати сам на сам зі світом...

Урок для тих, хто любить «блатні» пісні: світ за ґратами – далеко не пісня...

У Жидачівській гімназії ім. О. Партицького (директор – Василь Благий, координатор ГАШ – Леся Баранкевич) Львівської області представники шкільного самоврядування, відстежуючи загрозливу тенденцію – міфологізацію кримінального світу в очах сучасної молоді, придумали цікаву волонтерську акцію. Учні напередодні Дня св. Миколая зібрали подарунки і в день свята поїхали до однієї з дитячих колоній на Львівщині, щоб привітати своїх ровесників. Вручити подарунки могли всі охочі, зокрема й ті учні, які мали проблеми з поведінкою. Саме вони потім розповідали свої враження від поїздки, які перекреслювали складені до цього уявлення про те, що таке заклад закритого режиму: «Там сіро і страшно, на перервах усі стоять під стінами, за розмови – покарання»; «Там немає героїв, а є діти, такі, як ми. Їм хочеться, мабуть, на дискотеку, до друзів, до батьків, натомість вони змушені залишатися за парканом»; «Ніколи б не хотів туди потрапити – хіба тільки як святий Миколай»....

Урок для тих, хто вважає, що буде завжди молодим і сильним: шануйте старість

Великий потенціал інформаційного суспільства, який, на жаль, мало задіяний в освітній сфері, – люди похилого віку [5, 79]. Вони передусім носії говірки села, його фольклору, культурних традицій, свідки історичних подій та їхні учасники, а часто ще й фахівці в конкретній галузі, зокрема в місцевих ремеслах (вишивання, ткацтво, кераміка тощо). Використання їхнього досвіду і майстерності у школі покращить навчально-виховний процес, згуртує й активізує громаду, а ще підвищить самооцінку старших мешканців громади, які не завжди почувуються потрібними. Однак літні люди можуть не тільки стати волонтерами й помічниками школи, а й самі потребують волонтерської опіки. В багатьох селах уже стали традиційними святвечори в школі для самотніх мешканців села, колядування, різдвяні й великодні «збірки» для тих, хто потребує допомоги. Налагодження зв'язку з літніми людьми передбачає й регулярні записки на всі шкільні мистецькі акції, допомога в господарстві тощо.

Учні Миротинської ЗОШ І–ІІ ст. (координатор ГАШ – Тетяна Вознюк) Здолбунівського району Рівненської області про те, що діти відрікаються від своїх старших батьків, чули хіба що з преси чи з телебачення. Однак, проходячи повз Здолбунівський будинок-інтернат для людей похилого віку, хтось із волонтерів побачив стареньку, що сиділа на лавці й тихенько наспівувала пісню, сумуючи за рідною домівкою. Картина була настільки приголомшлива, що діти вирішили: пасивно сидіти не можна. Так виникла ідея тривалого соціального проекту «Розвій самотність» (2009–2011 рр.). Основна форма роботи – відвідини літніх людей, спілкування з ними, організація концертів, записи спогадів. «У розмові з нами, – кажуть діти, – ці люди на очах молодшають, вони усміхаються, згадуючи молодість, активно плескають після виступів, а й навіть самі беруться співати». Основне, що потрібно від волонтерів у такому проекті, – вміння терпляче слухати. До речі, ця риса важлива не тільки у проектному житті...

Урок для тих, хто думає, що волонтерська акція потребує великих затрат: увага – найбільший ресурс волонтера

Каховська спеціалізована ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 з поглибленим вивченням іноземних мов (директор і координатор ГАШ – Соломахіна Галина Михайлівна) znana в громаді не тільки завдяки успіхам учнів у вивченні іноземних мов, а й зі своїх соціальних волонтерських проектів: «Твори добро», «Діти – дітям», «Козачата – морякам». Учні збирають одяг, канцтовари, продукти харчування, солодоці для дітей, які живуть у скрутних матеріальних умовах, багатодітних родин, ветеранів праці, людей похилого віку, моряків ракетного катера «Каховка» та ін.

Уроком для юних волонтерів став проект «Яблуко-серце». Учасниками були діти, батьки, вчителі. Понад тисячу зібраних яблук діти виклали у формі серця і його частинки подарували людям, що потребують підтримки. Учителі – ветерани праці, учасники війни, інваліди, малозабезпечені родини одержали пакунки з яблуками. І не тільки. А ще увагу з боку молоді, добре слово і приємні миті спілкування...

Урок для тих, хто не знає, як себе реалізувати: починайте з того, що ви любите робити, або і стригти під одну гребінку часом потрібно...

Одним із важливих напрямів діяльності учнівського самоврядування Дніпропетровського центру підготовки і перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу є волонтерство. Очолює цю ланку роботи вихователь гуртожитку Раїса Роцина.

Волонтери визнають, що основним стимулом у їхній діяльності є прагнення реалізувати себе. Двічі на місяць учні разом із майстром перукарського мистецтва Тетяною Леценко безкоштовно обслуговують пенсіонерів та інвалідів територіального центру Індустріальної районної ради у місті Дніпропетровську. Впродовж одного обслуговування учні надають кваліфіковану допомогу 30-40 особам. Беручи участь у Дні міста Новомосковська, майбутні перукарі надали допомогу і його мешканцям. Замовлень було багато. Одні сідали в перукарське крісло тому, що їм було цікаво, інші – бо обслуговувала молодь (отже, зачіска буде ретельно виконаною і модною), а ще інші раділи з нагоди скористатися послугами перукаря-волонтера через нестаток коштів. Учні, які навчаються перукарського мистецтва, бачили в цих акціях і допомогу іншим, і можливість виявити свої здібності, і збагачення свого досвіду.

Екологічні волонтерські акції школи у нас передусім асоціюються з прибиранням громадських парків, скверів, пришкільного подвір'я. Це справді важлива діяльність школи, до якої громадяни вже звикли. Окрім цих акцій, громадсько-активні школи ініціюють і інші екологічні проекти, що мають на меті не тільки привернути увагу до очищення території, а й формувати екологічну культуру людей, стимулювати їх до активних дій на користь довкілля.

Мікрорайон Юрівка, розташований у географічному центрі міста Полтави, – це маленький острів приватного сектору, мешканці якого живуть тут спільними інтересами (таке собі селище в місті). ЗОШ I–III ст. № 18, побудована 1958 року, є громадським, культурним та освітнім центром мікрорайону (координатор ГАШ – Якименко Юлія Олексіївна, директор – Горіна Оксана Йосипівна). У школі навчається лише 300 дітей, але майже всі вони народились і живуть на Юрівці, як і їхні батьки, більшість з яких теж закінчувала ЗОШ № 18.

Більшість вулиць приватного сектору залишаються необлаштованими. Не всі мешканці мікрорайону прибирають сміття біля своїх дворів, дбають про озеленення. Для поліпшення благоустрою вулиць школа спільно з міською радою оголосила конкурс «Найкраща вулиця мікрорайону». Волонтери школи поширили інформацію про конкурс, допомогли прибрати ті ділянки вулиць, де мешкають літні люди.

За критеріями конкурсу було визначено найкращу вулицю мікрорайону. На її території школярі та педагоги провели свято, запросивши депутатів міської та районної рад. Як нагорода від міської влади – облаштування вулиці.

Так само, щоб нагадати мешканцям приватного сектору, що їхні садиби мали б бути окрасою міського ландшафту, волонтери школи зініціювали щорічну акцію – конкурс на найкраще подвір'я.

Власника найохайнішого подвір'я визначала спеціально створена комісія за участю представників школи, волонтерського клубу, депутатів районної ради, мешканців громади.

Крім стану будівлі, чистоти довколишньої території, наявності зелених насаджень, комісія враховувала творчий підхід до облаштування подвір'я. Переможець конкурсу отримав подарунок, а на території школи волонтери провели свято та благодійний ярмарок. Зібрані кошти з ярмарку були передані онкохворій дівчинці.

«Парад троянд» – цікава екологічна акція школи, яку можуть перейняти волонтери інших міст і сіл. На виділеній під клумбу ділянці кожен учень міг посадити свою троянду і дбати про неї. Завдяки цьому біля школи квітує бл. 200 куців троянд.

Учні школи завжди мріяли, щоб занедбаний неподалік школи пустир перетворився на чудовий парк, де можна було б проводити вільний час, милуватися краєвидами околиць рідного міста, насолоджуватися красою природи. Тому придумали акцію «Парки – легені міста», у якій взяли участь не лише школярі, а й представники громади. На розчищеній ділянці було висаджено 30 молодих лип. Так з'явився скверик, куди за кілька років теперішні школярі зможуть приводити своїх дітей і гордо показувати: цю липу ще дитиною посадив твій тато.

Культурно-просвітницькі та інформаційні волонтерські проекти – важливий крок у розвитку громади. Цей напрям діяльності школа реалізує зазвичай через організацію урочистих заходів, святкування, літніх таборів, молодіжних дискотек, створення музеїв, відкриття для потреб мешканців села бібліотечних фондів школи тощо. Така діяльність школи працює на її позитивний образ і може стати поштовхом до національно-культурного розвитку громади, її самоосвіти. Зрозуміло, що це двосторонній процес, що передбачає активне користання з культурно-просвітницьких ресурсів місцевої громади; йдеться про місцеві бібліотеки, музеї (якщо такі є), консультаційну підтримку з боку громадських організацій тощо. Інформаційно-просвітницькі функції школи особливо важливі у тій громаді, яка обмежена у виборі культурних та інформаційних джерел. За таких умов школа стає ініціатором збереження давніх традицій, а водночас рупором нових ідей – так, як це є, наприклад, у Підгородцях, мальовничому карпатському селі, розташованому поблизу історико-культурного заповідника «Тустань» і Національного парку «Сколівські Бескиди».

2011 року Підгородцівській ЗОШ І–ІІІ ст. Сколівського району на Львівщині (директор і координатор ГАШ – Ольга Прецель) виповнилося 150 років. Вона пройшла шлях від парафіяльної до державної, від однокласної до одинадцятикласної. Її поріг переступило шість поколінь, а це – тисячі школярів. Щоб гідно відзначити важливу для громади дату, було запропоновано цікавий культурно-просвітницький проект – «Сім кроків назустріч ювілею». Його мета – виховання у всіх мешканців громади любові до своєї маленької батьківщини, збереження та примноження її славних традицій, привернення уваги громади до школи, налагодження взаємовигідної співпраці між школою, громадою, церквою, місцевою владою та організаціями: Державним історико-культурним заповідником «Тустань», Національним природним парком «Сколівські Бескиди».

Проект було реалізовано впродовж січня – жовтня 2011 р. До його реалізації активно долучились адміністрація школи, вчителі та учні 1–11 класів, працівники заповідника «Тустань», національного парку «Сколівські Бескиди», члени молодіжної організації «Спадщина», громадські діячі, випускники школи. Для вшанування ювілею школи в рамках проекту було запропоновано таких сім кроків:

- Перший крок – «Коляда єднає всіх». У січні 2011 року разом зі священником та батьками шкільна громада під керівництвом учителя християнської етики Н. В. Пістоляк провела велике родинне свято коляди «Коляда єднає всіх».

- Другий крок – «Літературна світлиця», до якої впродовж лютого 2011 року вчитель української мови і літератури Н. С. Дробчак запрошувала шкільну громаду на зустрічі з активними громадськими діячами, письменниками рідного краю Ізидором та Надією Гнатівими, Ларисою Шукаткою, Іваном Щуром.

- Третій крок – «Франковий ВНЗ стає нам ближчий». У березні 2011 року в школі відбулася зустріч із ректором Львівського національного університету ім. І. Франка І. Вакарчуком. Учні та батьки мали можливість послухати лекції, які провели професор Іван Вакарчук, проректори ЛНУ Марія Зубрицька та Роман Крохмальний.

- Четвертий крок – «Заспіваймо, паняночки, веселої гайвочки...» Впродовж квітня 2011 року з допомогою членів молодіжної громадської організації «Спадщина» учні, батьки, вчителі задля відродження давніх традицій збиралися на майстер-класи з писанкарства, розучували гайвки. А Світлого вівторка громада провела великодні забави за участю мешканців села Підгородці.

- Крок п'ятий – «Зробимо село та школу ще кращими». Силами учнівської громади та педагогічного колективу, небайдужих жителів села впродовж квітня – травня були впорядковані узбіччя доріг, пам'ятні місця села, шкільне подвір'я, закладено липово-дубову алею «Дорога до школи» (посаджено 80 дерев). На шкільному подвір'ї розмістився невеличкий «Шевченківський гай» (учні змайстрували млин, криницю, пасіку, тин тощо) і «Куточок духовності» – так тепер називають у селі шкільний скверик, в якому встановлено статуї Матері Божої та ангелів-хоронителів, паркові світильники, лавочки. Усі роботи виконували волонтери – учні та дорослі.

- Крок шостий – «Зі скарбниці творчості». Випущено збірку поетичних творів учителя-філолога Лариси Шукатки «Мозаїка», присвячену 150-літньому ювілею школи. Ілюстратором збірки стала учениця 11 класу Марта Джуфер.

Тоді ж з'явилася ще одна книжка – збірка фольклору рідного краю «З батьківського джерела», яка стала результатом більш як 10-літньої праці вчителів та учнів школи. У збірнику поміщено зразки народної поезії та прозової творчості. Серед записів – унікальні народні балади, ліричні пісні, колядки, ладканки.

Окремо подано сценарій бойківського весілля. Збірку видано за підтримки Державного історико-культурного заповідника «Тустань» (директор – В. Рожко).

• Крок сьомий – «Франко в селі». Учні та вчителі школи активно долучилися до встановлення погруддя Івана Франка на честь його 155-літнього ювілею та з нагоди 150-річчя школи. Випущено буклет «Свідок історії» (про перебування Івана Франка в селі Підгородці).

Спортивно-фізкультурні та валеологічні волонтерські проекти, які реалізує школа, ґрунтуються на постулаті, що здоровий спосіб життя учня визначає не кількість уроків фізвиховання та валеологічних бесід, кількість спортивних змагань, а передусім – приклад родини й представників громади. Створювати такий клімат належить школі – насамперед через позитивний приклад педагогів¹². Фізкультурно-оздоровчий напрям співпраці школи й громади реалізується через організацію спортивних змагань і родинних турнірів на рівні місцевої громади чи регіону, валеологічних «лекторіїв здорового способу життя», випуск валеологічних газет та листівок, зустрічі зі спортсменами, медичними працівниками, налагодження роботи спортивних гуртків і секцій, відкритих для учнів і мешканців громади, можливість користуватися спортивним інвентарем тощо.

Проект «Збудуємо спортивний майданчик своїми руками» у Полтавській ЗОШ І–ІІІ ст. № 18 (координатор ГАШ – Якименко Юлія Олексіївна, директор – Горіна Оксана Йосипівна) визрівав давно. Після закінчення уроків діти замість того, щоб провести вільний час у русі, займаючись спортом, засідали за комп'ютери. Опитування показало, що причина цьому – не лише низька свідомість школярів, а й відсутність спортивного обладнання, яке могло б зацікавити дітей. Потреба щось змінити натикалася на дефіцит ресурсів: збудувати спортивний майданчик – справа-бо не з дешевих. Але ж дитячий оптимізм узяв гору: усе можна зробити своїми руками, аби було бажання. Так на шкільному подвір'ї з'явилося спортивне міні-містечко, збудоване руками школярів, учителів і батьків учнів. Тепер є де проводити час усім, хто любить спорт і дбає про своє здоров'я.

Ці шкільні проекти, які часто ґрунтуються на оптимізмі та великому прагненні змінити світ, ще раз засвідчують, що діяльність школи не обмежується тільки навчанням у класах. Результативність роботи педагога перевіряється за порогом школи, у громаді, яка сама виставляє оцінку учням за вихованість, ввічливість, відповідальність, милосердя тощо.

Формування волонтерської мережі

Синергія – найкраще слово, яке характеризує потребу формування мережі,

коли йдеться про волонтерський рух. Практика показує, що знання і результати діяльності людей, які працюють разом над спільними проблемами, настільки підсилюються, що значно перевищують просту суму результатів діяльності кожної окремої організації. Тому з ініціативи громадсько-активних шкіл у багатьох куточках України й створюються мережі волонтерських організацій. Досвід формування такої мережі читайте нижче:

Наприкінці навчального року Соколівська ЗОШ І–ІІІ ст. ім. В. Кальби Буського району на Львівщині (директор і координатор ГАШ – Михайло Ксьондзик) скликала представників шкільних парламентів та молодіжних громадських організацій Буського району. Головна мета зібрання – розвиток мережі шкіл та дитячих організацій, які працюють у сфері волонтерства, конструктивна допомога тим, хто щойно починає розбудовувати інститут шкільного волонтерства, й обмін цікавими ідеями з організації волонтерських проєктів. Зрештою, кінець навчального року – добра нагода, щоби підвести підсумки волонтерської діяльності шкіл.

Те, що цю акцію трактують поважно, засвідчила присутність на засіданні представників з інших районів області, а також керівника відділу освіти Буської РДА Богдана Глуховецького, який охоче прислухався до цікавих пропозицій, що народжувалися в залі. Виявилось, школярі Бущини можуть похвалитися чималими здобутками у сфері волонтерства. Зокрема учні Соколівської ЗОШ І–ІІІ ст. ім. В. Кальби, які вважаються експертами в цій сфері, розповіли про екологічні волонтерські акції, які відбуваються з ініціативи школи, Тиждень добра, порятунок пам'яток архітектури, які збереглися в селі, культурні події, призначені для збору коштів для хворих і літніх людей, тощо.

Завдяки цій акції до волонтерської мережі долучилися й представники «Молодої Просвіти» та «Пласту», учні Буської гімназії. У невимушеній бесіді діти розповідають не тільки про здобутки, а й про можливі невдачі, планують можливі спільні проєкти на майбутнє, обмінюються номерами телефонів, зав'язують приватні контакти. Так формується мережа.

Волонтери ЗОШ І–ІІІ ст. № 6 м. Северодонецька Луганської області (координатор ГАШ – Світлана Демчук) зініціювали формування мережі волонтерських організацій ще 2009 року. За цей час уже зроблено чимало.

Як розвивати мережу: рецепт від северодонецької школи.

Справжніми уроками успіхів для наших волонтерів стало соціальне проектування. У 2009/10 н. р. виникла ідея реалізувати соціальний проект «Волонтери – покоління NEXТ». Усі заходи цього проекту були присвячені 1 Березня – Міжнародному дню громадсько-активних шкіл. Ініціативній групі з числа волонтерського загону «Палкі серця» вдалося вийти за межі школи й залучити до проекту інші волонтерські загони шкіл міста. У межах проекту було проведено «круглий стіл» «Бути волонтером: добра воля, поклик серця чи запит сучасності», тренінгове заняття «Волонтерська праця в шкільних закладах», міську акцію «Сім кольорів веселки – сім наших добрих справ».

Акція «Сім кольорів веселки – сім наших добрих справ» стала головним заходом проекту. Волонтери з різних шкіл у березні провели добродійні заходи, скеровані на збереження довкілля, прищеплення засад здорового способу життя. У цей час було надано допомогу не тільки людям похилого віку, а й одноліткам, молодшим школярам, мешканцям мікрорайону. Реалізація проекту «Волонтери – покоління NEXТ» стала для волонтерів не тільки можливістю застосувати власний досвід, а й здобути досвід від спілкування зі своїми колегами з інших шкіл. Про перебіг та результати проекту писала газета «Управління освітою» за січень 2011 р. Логічним продовженням проекту «Волонтери – покоління NEXТ» у 2010/11 н. р. став проект «Волонтери – покоління NEXТ: новий вимір». Чому новий вимір? Тому що виникла нова ідея щодо проведення міської акції «Сім кольорів веселки – сім наших корисних справ». Учасникам, на відміну від попереднього року, було запропоновано скерувати свої зусилля на допомогу конкретним людям, дітям. Результат приємно вразив: було надано конкретну грошову допомогу тяжко хворій трирічній дівчинці, випускнику школи № 16, юнаку з особливими потребами, дітям з міського тубсанаторію та ін.

Часто наявність партнера чи мережі партнерів у волонтерському проекті є гарантією його тривалості та стабільності, про що свідчить досвід Дніпропетровського центру підготовки і перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу:

Уже понад 30 років Центр опікується дитячим будинком № 6, де директором працює Людмила Безгузова. Традиційно тричі на рік волонтери оголошують акцію «Учні Центру – дітям-сиротам». У цій діяльності волонтери знайшли соціального партнера – акціонерну страхову компанію «Дніпро», начальником філії якої є Тетяна Білик. Спільними зусиллями волонтери організують подарунки, приносячи радість тим, кому найбільше потрібна допомога: дітям-сиротам і тим, хто позбавлений батьківського піклування.

Отож зав'язування партнерських стосунків з різними організаціями, створення мережі навчальних закладів, які працюють на розвиток волонтерства, допомагає шкільним волонтерам працювати ефективніше. Зрештою, від таких волонтерських проектів передусім виграють громадяни, у яких росте переконання, що **світ – не без добрих людей**.

Моніторинг ефективності волонтерських проектів і популяризація волонтерської діяльності – важливе завдання шкільного керівництва, коорди-

наційного волонтерського осередку, представників учнівського самоврядування, шкільних репортерів. Зазвичай моніторинг у нас асоціюється з громіздкими таблицями й цифрами. У Соколівській ЗОШ І–ІІІ ст. ім. В. Кальби Буського району на Львівщині (директор і кординатор ГАШ – Михайло Ксьондзик) практикують легший і наочніший спосіб моніторингу, а водночас і популяризації волонтерських проєктів.

Учні школи люблять фотографувати. Чому б не використати їхнє захоплення на користь волонтерству? Так у школі з'явилася цікава галерея-архів фотографій із волонтерських проєктів під назвою «До і після». Особливо красномовно виглядають фотографії до і після екологічних проєктів: порятунок джерела коло села, перетворення сільського пустиря на клумбу, висадження лісу, впорядкування сільського цвинтаря. Оскільки учні школи займаються відновленням давніх фігур, пам'ятників, то такі фотографії теж викликають неабиякий інтерес громади, бо результати волонтерської діяльності школярів видно неозброєним оком. Чому б не спробувати всім?

Звичайно, подяка волонтерам – гарантія залучення їх до подальшої діяльності. Форми пошанування волонтерів можуть бути різними:

1. Вітання зі святом, усні й письмові подяки, похвали, публікації, спеціальні відвідини з вертепом.
2. Дерево пошанування спонсорів / волонтерів (можна намалювати на стіні, подаючи на галузках імена волонтерів чи спонсорів). «Розростання» такого дерева свідчитиме про плекання волонтерства в школі.
3. Почесний титул «Приятель школи», яким ушановують найактивніших волонтерів чи спонсорів. Можна й розробити оригінальну медаль «Приятель школи», якою нагороджувати достойних батьків, інших представників громади.
4. Колажі з фотографіями дітей, які причетні до акції.

Однак найважливіше – не забувати про мотиви, які спонукають волонтерів жертвувати своїм часом та зусиллями: усі волонтери прагнуть поліпшити життя місцевої громади, зокрема школи. Найкраще, що школа може запропонувати їм як подяку, – це подати свідчення того, що їхні зусилля не пропали даремно [6, 195].

У цьому й головне завдання моніторингу в проєкції на потреби громади. А ще аналіз результатів моніторингу допомагає зробити акцію ефективнішою, популяризувати здобутки школи, створивши про неї позитивний образ ресурсного центру, який працює на користь громади.

Як висновок

Розвиток волонтерства – важливе завдання школи і громади, що передбачає збір інформації про можливих волонтерів та їхню допомогу, планування діяльності, постійну мотивацію, оцінювання результатів акції та ініціювання нової. Важливою умовою шкільного волонтерства є участь у ньому самої шкільної адміністрації та педагогічного колективу, створення можливостей для учнів ініціювати волонтерські акції, залучення до волонтерського руху представників громади – і як «експертів» у конкретній галузі, і як тих осіб, що володіють найціннішим волонтерським ресурсом – прагненням змінити світ на краще. У підсумку пропонуємо поради «Осередкам шкільного волонтерства» щодо здійснення ефективної волонтерської діяльності від учасників зібрання представників шкільних парламентів та молодіжних громадських організацій Буського району:

1. Виявляйте потреби громади, щоб волонтерські акції «потрапляли в десятку».
2. Сформууйте електронну базу даних волонтерів і помістіть її на шкільному сайті, щоб кожен знав про можливість допомоги. Зрештою, така інформація – і спосіб пошанування самого волонтера.
3. Поповнюйте базу даних новими учасниками різного віку, популяризуючи волонтерство в громаді.
4. Дайте можливість обирати волонтерів ту сферу діяльності, яка йому до душі.
5. Подбайте про те, щоб волонтер був готовий до акції морально й інтелектуально.
6. Забезпечте волонтерів необхідним спорядженням.
7. Через «Книжку / щоденник волонтера» облікуйте ті акції, у яких волонтер узяв участь.
8. Наприкінці навчального року підготуйте «Сертифікати волонтера» і вручіть їх на Святі останнього дзвоника найактивнішим добровольцям.
9. Не забувайте завжди дякувати волонтерам.
10. Поширюйте волонтерський досвід через засоби масової інформації.

Використана і рекомендована література та електронні ресурси

1. Баумгартнер-Шаффер М., Бруднік Е., Фіалковська Е., Кендрацька-Фельдман Е., Овчарська Б., Зелінська М., Шиян Р. Самооцінювання в школі / За ред. Е. Толвінської-Круліковської. – Львів: Літопис, 2011. – 186 с.
2. Василенко І. Добра воля вітається // Український тиждень. – 2010. – № 49 (162). – С. 27–30.
3. Гопкінз Д. Оцінювання для розвитку школи. – Львів: Літопис, 2003. – 256 с.
4. Громадсько-активні школи в Україні: Кроки до дій: Посібник зі створення та управління громадсько-активною школою. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – 2-е вид. – Київ: СПД-ФО Парашин К. С., 2008. – 164 с.
5. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні: Навчальний посібник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.
6. Дуглас А. Дж., Карлсон К. Дж. Основные принципы фандрейзинга. Секреты привлечения денежных средств для неприбыльных организаций / Пер. с англ. – Днепропетровск, Баланс Бизнес Букс, 2007. – 240 с.
7. Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи / Програма «Школа як осередок розвитку громади». – Київ: ВФ «Крок за кроком», 2010. – 44 с.
8. Шиян Р., Товкало М. Становлення української громадсько-активної школи в Галичині // Імідж сучасного педагога: Управління адаптивною школою. – Полтава, 2009. – 8-9 (97-98). – С. 15–18.

Стандарт «Волонтерство»

1 – відсутність розвитку; 2 – початковий рівень; 3 – сильна позиція;
4 – відмінні результати.

Волонтерство (учні й дорослі працюють разом, щоби підтримати розвиток місцевої громади, намагаючись зробити оточення кращим для життя, роботи та навчання)	1	2	3	4
У нас є можливості для волонтерів серед учнів і дорослих (зокрема батьків) з різних соціальних груп				
Ми пропонуємо нашим волонтерам тренінги та підтримку				
Наші учні мають можливість ініціювати, розробляти та здійснювати волонтерську діяльність				
Наші волонтери мають можливість створити мережу з колегами в інших місцевостях/регіонах/країнах				
Ми проводимо моніторинг та оцінювання нашої діяльності, аби переконатися, що вона ефективна				
Тут ви можете додати свій індикатор				
Коментарі				
Першочергові дії				

Волонтерство

У нас є можливості для волонтерів серед учнів і дорослих (зокрема батьків) з різних соціальних груп

- У нас є план волонтерських ініціатив на кожний рік.
- У нас є команда (наприклад, волонтерський центр), яка координує всю волонтерську діяльність.
- Ми залучаємо волонтерів різного віку та походження.

Ми пропонуємо нашим волонтерам тренінги та підтримку

- Ми проводимо тренінги та семінари для волонтерів різного рівня.
- Менеджери з волонтерської діяльності постійно покращують свої знання й навички (наприклад, залучення та координація діяльності волонтерів, мотивування, розвиток менеджерських навичок).
- Ми використовуємо низку способів для мотивації та заохочення волонтерів (спеціальні зустрічі, подарунки).

Наші учні мають можливість ініціювати, розробляти та здійснювати волонтерську діяльність

- Наші учні щороку беруть активну участь у розробці волонтерських ініціатив.
- Учні розуміють, що можуть вносити ідеї та пропозиції про волонтерську діяльність.
- Ми підтримуємо ідеї учнів (існує конкурс волонтерських проектів тощо).

Наші волонтери мають можливість створити мережу з колегами в інших місцевостях/регіонах/країнах

- Волонтери міста/регіону регулярно організують робочі зустрічі.
- Наші волонтери беруть участь у спільних волонтерських ініціативах для кількох шкіл у місті/регіоні.
- Наші волонтери презентують свій досвід на конференціях, зустрічах, форумах тощо.
- Ми маємо можливість обмінюватися досвідом (брати участь) у волонтерських ініціативах у режимі on-line (через Інтернет).

Ми проводимо моніторинг та оцінювання нашої діяльності, аби переконатися, що вона ефективна

- Ми збираємо інформацію різними способами (фокус-групи, опитувальники, анкети).
- Ми використовуємо інформацію з різних джерел (телебачення, газети, опитування громадськості) для оцінювання ефективності нашої діяльності.
- Ми відповідним способом реагуємо у випадках, коли деякі ініціативи виявляються неефективними.

**Програма «Школа як осередок розвитку громади»
Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»**

В Україні рух громадсько-активних шкіл зародився у 2003 році. Ініціаторами розвитку партнерських стосунків між школами й місцевими громадами стали громадські організації. Так, у 2003 році Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» за підтримки Фонду Чарльза Стюарта Мотта та Міжнародного фонду «Відродження» розпочав реалізацію **програми «Школа як осередок розвитку громади»**, яка сьогодні успішно діє на території нашої країни.

Цілями програми є розвиток громадсько-активних шкіл, діяльність яких сприяє розвитку партнерства між школою та громадою; розробка й реалізація партнерських програм, спрямованих на вирішення проблем і задоволення потреб місцевих громад; активізація громадян; реалізація концепцій освіти громади та навчання впродовж усього життя. Програма сприяє розвитку громадської активності всіх членів місцевих громад і громадянського суспільства в цілому.

Реалізація цілей програми забезпечує розвиток громад, чиї ресурси та структури покликані служити інтересам кожного члена громади, де є:

- спільні переконання освітян, підприємців, громадських лідерів, інших громадян у погляді на освіту як процес, що відбувається впродовж усього життя та повинен бути доступним для кожного;
- переконання у виході освіти зі своєї традиційної ролі та бачення її доступності впродовж семи днів на тиждень, участі в управлінні інших членів громади, доступності шкільних ресурсів для всіх членів громади;
- спільний голос у визначенні потреб і ресурсів громади, залученні бізнес-структур, підприємців до співпраці;
- можливість для батьків залучитися до процесу прийняття рішень про якість освіти їхніх дітей та участі в житті школи;
- бажання бути інноваційними, гнучкими та творчими у визначенні нового бачення розвитку школи й освіти;
- визнання ролі всіх членів громади в освіті та розвитку громади, покращенні життя кожного члена громади.

За минулі роки Україна досягла значного прогресу в розвитку громадсько-орієнтованої освіти, про що свідчать успіх реалізації програм «Школа як осередок розвитку громади», проведення міжнародних конференцій, поширення програми в нових областях.

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» є однією із провідних організацій у цій галузі й на сьогодні об'єднує мережу українських громадсько-активних шкіл, які працюють як осередки розвитку місцевих громад. Багато учасників, ставши частиною програми «Школа як осередок розвитку громади», отримали досвід прямого залучення громади до прийняття рішень. Проекти, що реалізуються громадсько-активними школами, спрямовані на відновлення традицій у громадах і покращення рівня життя в місцевих спільнотах шляхом активізації місцевих мешканців.

Загальноосвітня школа може бути не тільки ресурсом для навчання дітей, а й центром активності громади, яка мешкає навкруги. Представники громад погоджуються, що приміщення школи можуть використовуватись упродовж усього дня, і не тільки учнями, а й усіма мешканцями громади (школа – для громади, громада – для школи).

Більше дізнатися про програму, її учасників і ресурси ви зможете на сторінках онлайн-бази даних громадсько-активних шкіл www.gash.ussf.kiev.ua.

Серія науково-методичних матеріалів «Стандарти громадсько-активної школи» складається з дев'яти взаємопов'язаних видань, що представляють собою окремі навчально-методичні посібники відповідно до кожного стандарту якості діяльності громадсько-активної школи (а саме: лідерство, партнерство, соціальна інклюзія, послуги, волонтерство, навчання впродовж усього життя, розвиток громади, залучення батьків та шкільна культура), які разом дають школам, що прагнуть саморозвитку та самовдосконалення в сфері діяльності школи як осередку розвитку місцевої громади, відповідь на актуальне запитання: «Як підвищити якість діяльності громадсько-активної школи?»

У першому навчально-методичному посібнику «Лідерство» акцент зроблено на демократизації освітнього процесу як напрямі діяльності громадсько-активних шкіл України; розглянуто нормативно-правові засади державно-громадського управління ГАШ; проаналізовано успішний досвід застосування стандарту «Лідерство» на базі ГАШ.

У другому навчально-методичному посібнику «Партнерство» акцент зроблено на місці громадсько-активних шкіл у налагодженні соціального партнерства; розглянуто оцінювання якості діяльності ГАШ як дієвого інструменту в налагодженні партнерства; проаналізовано успішний досвід проведення самооцінювання діяльності ГАШ за стандартом «Партнерство».

У третьому навчально-методичному посібнику «Соціальна інклюзія» акцент зроблено на розгляді понять «соціальна ізоляція», «соціальна інклюзія» та «соціальна інтеграція»; представлено поняття, принципи та складові інклюзії та інклюзивної освіти; розглянуто труднощі, які виникають під час впровадження інклюзивної освіти; проаналізовано досвід реалізації програм та проектів громадсько-активних шкіл України, спрямованих на забезпечення соціальної інклюзії.

У четвертому навчально-методичному посібнику «Послуги» акцент зроблено на змісті та видах послуг у діяльності громадсько-активних шкіл; розглянуто труднощі та ризики під час оцінювання якості послуг, що їх надають громадсько-активні школи; проаналізовано досвід роботи громадсько-активних шкіл щодо надання послуг.

У п'ятому навчально-методичному посібнику «Волонтерство» акцент зроблено на впливі волонтерства на навчальний процес; розглянуто труднощі та ризики розвитку волонтерства в загальноосвітньому закладі; представлено успішне портфоліо шкільного волонтера.

У шостому навчально-методичному посібнику «Навчання впродовж усього життя» акцент зроблено на реалізації засад навчання впродовж усього життя на рівні школи та його впливі на якість навчально-виховного процесу; розглянуто труднощі та ризики розвитку впровадження засади «навчання впродовж життя»; представлено успішне портфоліо громадсько-активних шкіл України.

У сьомому навчально-методичному посібнику «Розвиток громади» акцент зроблено на реалізації засад розвитку громади на рівні школи та його впливі на навчально-виховний процес; розглянуто ризики та труднощі, що виникають під час розвитку громади; представлено успішне портфоліо громадсько-активних шкіл України.

У восьмому навчально-методичному посібнику «Залучення батьків» акцент зроблено на залученні батьків до діяльності школи та його впливі на навчально-виховний процес; розглянуто труднощі та ризики під час залучення батьків до діяльності школи; представлено успішний досвід залучення батьків до діяльності школи.

У дев'ятому навчально-методичному посібнику «Шкільна культура» акцент зроблено на розвитку шкільної культури та її впливі на навчально-виховний процес; розглянуто труднощі та ризики впровадження демократичної шкільної культури; представлено успішне портфоліо громадсько-активних шкіл України.

ДЛЯ НОТАТОК

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ВОЛОНТЕРСТВО

**Навчально-методичний посібник із серії
науково-методичних матеріалів «Стандарти громадсько-активної школи»**

Автор:

Товкало Мирослава Ярославівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри освітньої політики
Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

За загальною науковою редакцією

Даниленко Лідії Іванівни,
доктора педагогічних наук, професора,
заступника завідувача кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України

Коректор: І.Л. Новіцька

Погляди, висвітлені у матеріалах посібника, є винятково відповідальністю їхніх авторів і не обов'язково збігаються з позицією Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» та Фонду Чарльза Стюарта Мотта

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена в будь-якому вигляді та будь-якими засобами без попередньої згоди Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»

Підписано до друку 24.03.2014. Формат 60x841/8.

Друк офсетний. Гарнітура Minion Pro.

Умовн. друк. арк. 7,5.

Наклад 500 прим.

ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»

Свідоцтво ДК №3653

Друк СПД ФО «Парашин К.С.»